

חידון גאולה ומשיח

תשפ"ד

קובץ ג'

פתח דבר

ברגשי גיל ושמחה תוך שבח והודיה לבורא עולם, הננו מוציאים לאור את קובץ "תורת הגאולה" (وهוא מסלול הלימוד - שנה ג') בסדרת הקבצים בעניני משיח וגאולה היוצאים לאור במסגרת "חידון גאולה ומשיח".

קובץ זה הוא הקובץ השלישי בסדרת הקובצים היוצאים לאור בשנה זו, והוא עוסק בנושא תחיית המתים ובאופן קיום התורה ומצוות לעתיד. ובפרטיות יותר:

(א) תחיית המתים - מקורות ומשמעות התחייה, הזוכים לתחייה, סדר התחייה ואופן התרחשותה, ומקום התחייה.

(ב) תורת ומצוות - חלק זה נפתח בהסברת אופן הלימוד לעתיד. בהמשך מבואר איך נקיים מצוות התורה, צורת התפילה ואמירת הברכות (כולל ברכות על ביאת הגאולה).

קובץ זה פורש בפנינו תמונה רחבה של נושאים אלו בעת בוא הגאולה (אודות חלוקת הנושאים של שאר הקובצים - ראה ב'פתח דבר' לקובץ הראשון בסדרת הקובצים המיועדים לשנה זו).

בהתוועדות ש"ק פרשת תזריע-מצורע ה'תנש"א אמר הרבי בין השאר וזה לשונו (להלן קטעים מספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 501. לשלימות הבנת הדברים עיי"ש):

משיח צדקנו עומד לבוא תיכף ומיד, אבל עדיין לא בא בפועל, שלכן דרושה ההשתדלות האחרונה של כל אחד ואחד מישראל להביא את המשיח.

הרבי מבאר (שם) שלימוד עניני גאולה ומשיח הוא "הדרך הישרה", הקלה והמהירה ביותר מבין כל דרכי התורה, לפעול התגלות וביאת המשיח. ובפרטיות:

"תפארת" - הוא ענין לימוד התורה, ו"מלכות שכתפארת" - הוא לימוד התורה בעניני מלך המשיח ובעניני הגאולה שנתבארו בריבוי מקומות,

- בתורה שנכתב וכתורה שבעל פה, בנמרא ובמדרשים, וגם
- ובמיוחד - בפנימיות התורה, החל מספר הזוהר, וכפרט כתו-
רת החסידות, בתורת רבותינו נשיאינו, וכפרט בתורתו (מאמ'
רים ולקומי שיחות) של נשיא דורנו - מעין ודוגמא והכנה ללימוד
תורתו של משיח.

אופן עריכת הקובץ:

החומר שבקובץ זה הוא ליקוט סוגיות נבחרות בעיני גאולה ומשיח, כתובים
בשפה קלה וברורה להקל על החפצים ללמוד ולדעת את יסודות ועיקרי הסוגיות
הללו. החומר מבוסס ברובו ע"פ תורת הרבי וספרי רבותינו נשיאנו.

המקורות והסוגיות המופיעים כאן הם בבחינת טעימה קלה בלבד מתוך האוצר
העשיר של תורת הגאולה. אך הם בהחלט מהווים מבוא ו"מפתח" לפתוח את השערים
ולסלול דרך להבנה רחבה ומעמיקה של נושאים אלו.

בהתאם לכך - כמובן שלא ניתן במסגרת זו להביא את כל המקורות הקשורים
לנושאים הנידונים, אשר על כן התמקדנו רק במקורות העיקריים הדרושים להבנת
הרעיונות. לפיכך, אין לראות בקובץ זה חיבור מקיף בשלימות את "תורת הגאולה".

יתר על כן, התוכן עבר עריכה קלה כדי לסכם ולתמצת נושאים אלו לטובת הלר-
מדים. מובן אפוא, שעל מנת לקבל תמונה ברורה ומקיפה יותר, יש לעיין במקורות
עצמם, כמצוין בהערות השוליים. הדברים נכונים ביתר שאת לגבי סוגיות מורכבות
שלא באנו להכריע בהן או לקבוע מסמרות, אלא לתאר את עיקרי ההסברים והר-
עיונות.

ולסיום, נביע תקוותינו כי הלימוד וה'קאך' בתורת הגאולה, ובפרט על ידי התאח-
דות תלמידי הישיבות באופן של 'ויעשו כולם אגודה אחת, לעשות רצונך בלבב שלם'
תהיה הפעולה האחרונה ש"תכריע את הכף" ותפעל כבר את התגלות משיח צדקנו,
תיכף ומי"ד ממש!

מטה חידון גאולה ומשיח

ערב שבת מברכים חודש סיון

תשפ"ד

ברוקלין נ.י.

תוכן העניינים

שער ראשון

תחיית המתים

פרק א | מקורות לתחיית המתים 11

תחיית המתים מן התורה מנין?

מבאר שהוא יסוד גדול בדתנו ומעיקרי האמונה, ועל אף שלא מצינו מפורש בתורה שבכתב, מביא ריבוי פסוקים ודרשות וסברות חכמים לענין זה.

מרומז בתנ"ך

מביא פסוק המרמז על תחיית המתים ואת דברי הרמב"ם שזהו הפשט המתחייב בפסוק.

מקורות בתורה

מביא פסוקים מחמישה חומשי תורה שבביאורם נרמז שיהיה תחיית המתים.

מקורות בנביאים וכתובים

מביא פסוקים מנביאים וכתובים שמרמז או אפילו מדבר אודות תחיית המתים.

ראיות מסברא ומשלים

מביא כמה סיפורים מהגמרא מחכמינו שדיברו עם אנשים שהקשו וזלזלו בתחיית המתים ומה שענו להם בסברא.

פרק ב | שכר הגוף ..... 19.

מביא את המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן אם עיקר השכר הוא לגוף או לנשמה, הכרע הקבלה והחסידות בזה, והטעם לזה.

פרק ג | שלב חדש בגאולה ..... 23.

מבאר שתחיית המתים היא לא רק עוד ייעוד מהיעודים דלעתיד אלא התחלת תקופה חדשה.

פרק ד | כל ישראל יש להם חלק ..... 25.

דיון יסודי ומרתק מהו היסוד(ות) לומר שאחרי הכל - כל ישראל ללא יוצא מן הכלל יזכו לתחיית המתים.

פרק ה | דור המדבר והמרגלים ..... 29.

דיון נוסף במיוחד אודות דור המדבר והמרגלים, שלפועל גם הם יזכו לתחיית המתים.

פרק ו | סדר תחיית המתים ..... 35.

מבאר את הסדר מי יקום לתחיה באיזה זמן בגאולה, ובאיזה סדר קדימה.

פרק ז | איך יקומו המתים ..... 39.

מבאר בנוגע לכמה פרטים איך בדיוק בני ישראל יקומו לתחייה.

פרק ח | מקום התחייה ..... 43.

מבאר היכן יקומו (אלו שנקברו בחוץ לארץ) ואיך זה יתרחש.

שער שני

תורה ומצוות לעתיד לבוא

47. . . . . פרק ט | תורתו של משיח

תורה חדשה מאתי תצא

מבאר את ב' הענינים שיתחדשו בתורה חדשה ש'מאתי תצא'. ואיך שדוקא משיח יהיה זה שילמד לנו תורה זה (בשביל שיתאים לכללי התורה שלא יהיה בו שינוי...ולא תוספת).

מי ילמד תורה לעתיד לבוא

מביא מכמה מקורות מי עוד ילמד תורה לבני ישראל לעתיד לבוא.

אופן הלימוד

באר את השוני והמיוחדות של אופן לימוד תורה לעתיד.

55. . . . . פרק י | מצוות בטלות לעתיד

מבאר את הענין של מצוות בטילות (עכ"פ) בתקופת תחיית המתים.

59. . . . . פרק יא | שינויים כלליים בהלכות התורה.

גזירות חכמים וגיל החיובים

מביא כמה ענינים בעניני תורה בקיום המצוות שישתנו לעתיד והסיבות לזה.

שינויים על-פי כללי התורה

מבאר (בתור הקדמה) את התוקף שהתורה הזאת לא תהיה מוחלפת ומה שמצינו שינויים לעתיד זה אך ורק כיון שיתאים על פי כללי הצורה שנמציאם אצלנו כבר כעת

65. . . . . פרק יב | בעלי חיים שיטהרו.

מביא כמה מן הבעלי החיים הטמאים איך שגדרם ישתנה לעתיד.

פרק יג | גמילות חסדים ..... 67.

מבאר את אופן קיום מצוה זו לעתיד שלא יהיו אביונים.

פרק יד | תפילה לעתיד לבוא ..... 71.

תפילות

מביא כמה שיטות אודות ענין התפילה והאם ואיזה שינויים יהיו בנוסח התפילה.

תפילות בקול רם

מבאר שלעתיד נאמר בקול תפילות שבזן הגלות נאמרו בלחש והטעם.

פרק טו | ברכות ..... 77.

מביא שיטות אודות ענין הברכות בכלל ומאכלים שונים האם ומה נברך עליהם.

פרק טז | ברכות על הגאולה ..... 81.

מביא כמה שיטות אודות הברכות שנברך כשתרחש הגאולה.

שער

**תחיית
המתים**

מקורות לתחיית המתים

תחיית המתים מן התורה מנין?

הקדמה: מעיקרי האמונה

אחת ההבטחות הידועות על הגאולה, היא ההבטחה, שלעתיד לבוא יחיו המתים.

הרמב"ם כתב שלשה עשר עיקרים, שהם היסודות של האמונה של בני ישראל, שכל יהודי מחויב להאמין בהם. האמונה בתחיית המתים היא העיקר הי"ג מבין עיקרי האמונה שהרמב"ם מפרט¹.

דברים אלו אף מופיעים בסידורים רבים לאחר תפילת שחרית²: "אני מאמין בא־מונה שלימה שתהיה תחיית המתים, בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו".

גם בתפילת שמונה עשרה אנו מזכירים את תחיית המתים, והרבה פרטים בנושא מבוארים בדברי חז"ל ומדרשים. המשנה אומרת שהכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא³, והרמב"ם במשנה תורה קובע כך להלכה⁴.

מכל זה מובן שתחיית המתים אינו רק עוד נס שיקרה בתקופת הגאולה, אלא יסוד ועיקר גדול ביהדות, ולכן חובת האמונה בדבר זה הוא הרבה יותר חמור משאר

(1) בפירוש המשניות להרמב"ם (בהקדמה לסנהדרין פרק י).

(2) בגירסה מקוצרת.

(3) סנהדרין צ, א.

(4) הלכות תשובה פרק ג הלכה ו.

הבטחות הנביאים על הגאולה.

אף שיש הרבה מקורות בנושא, רק מעטים יודעים את הפרטים הרבים של תחיית המתים. בפרקים הבאים שלפנינו יתבאר באריכות רבה איפה נרמז מושג זה בתורה, מהו ענינו הפנימי של תחיית המתים, ופרטים שונים על אופן התחייה⁵.

מרוז בתנ"ך

תחיית המתים אינו מופיע בחמשה חומשי תורה באופן מפורש, אבל אנו מוצאים בגמרא כמה וכמה דרשות מפסוקים בתנ"ך המרמזים על תחיית המתים.

הפסוק הכי מפורש על תחיית המתים, הוא הפסוק הבא בספר דניאל⁶ העוסק בעניין הגאולה העתידה: "וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפֶר יִקְצוּ אֱלֹהִים לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֱלֹהִים לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם". הפירוש הפשוט של פסוק זה הוא, שבתחיית המתים יחיו בין צדיקים ובין רשעים. הצדיקים ילכו "לחיי עולם", והרשעים (אותם ש"אין להם חלק לעולם הבא") לעונש נצחי "לחרפות ודראון עולם"⁷.

הרמב"ם כותב⁸, שפסוק זה אי אפשר לפרשו בדרך אחרת אלא כפשוטו. אבל בכל זאת הוצרכו להביא בגמרא עוד ראיות רבות לתחיית המתים מן התורה, וכפי הנראה טעם הדבר הוא בכדי להוציא מלבם של מי שמתעקשים לפרש פסוק זה בדרך משל⁹.

מי שאינו מאמין שיהיה תחיית המתים, או שאינו מאמין שדבר זה הוא מן התו-

(5) רוב הדברים מבוססים על מכתב תשובה ארוך שהרבי כתב בנושא תחיית המתים שנדפס באגרות קודש חלק א, ע' קמא ואילך.

(6) יב, ב. הובא בסנהדרין צב, א. בהמשך לפסוק זה מופיע עוד פסוק שממנו משמע שיהיה תחיית המתים לעתיד (דניאל יב, ג. הובא בסנהדרין צב, א): "וְאֵתְּהָ לָךְ לְקַץ וְתִגְנִיחַ וְתַעֲמֹד לְגִדְלָךְ לְקַץ הַיָּמִין". כלומר, שדניאל ימות ("לך לקץ") וינוח בשלום על משכבו, ואחר כך יעמוד לגורלו בתחיית המתים ב"קץ הימין".

(7) ראה יד רמה (בתחילת פרק חלק), וכן כתב רבנו בחיי (בראשית ג, כא). ועיין ג"כ יד רמה ומאירי סנהדרין קז, ב. וריטב"א ראש השנה טז, ב. אמנם יש מפרשים שרק הצדיקים יזכו לתחייה, והרשעים לא יקיצו אלא יישארו בגיהנום (אמונות ודעות שם, ואבן עזרא דניאל שם, וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בהקדמה לפרק חלק).

(8) במאמר תחיית המתים (התחלת פרק ד').

(9) עיין אמונות ודעות מאמר ז, ב בארוכה.

רה"ק 10 (על-פי הרמזים שדרשו חז"ל), הרי הוא כופר בתורה וגם לא יזכה לקום בזמן התחייה.

להלן כמה רמזים שנמצאים בתורה נביאים וכתובים שמבוארים בגמרא במסכת סנהדרין¹¹.

מקורות בתורה

(א) לתת להם (לאבות)

הקב"ה הבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם את כל ארץ ישראל, וכמו שנאמר¹²: "וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לְתַת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן". וכן נאמר¹³: "לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְתַת לָהֶם כְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ".

בדברי הפסוקים מבואר שהקב"ה נשבע לתת "להם" (לאבות עצמם) ולא נאמר לתת "לכם" (לבני ישראל). דבר זה עדיין לא קרה, ולכן, אומרת הגמרא שהפסוק הזה רומז לכך שהאבות יקומו בתחיית המתים, ואז יקבלו את הארץ שהובטחה להם על-ידי הקב"ה¹⁴.

(ב) אז ישיר

בקשר לקריעת ים סוף נאמר בפסוק¹⁵: "אז ישיר משה ובני ישראל". בפסוק לא נאמר שמשה "שר" (בלשון עבר) שפירושו שאז (בקריעת ים סוף) שר משה, אלא הפסוק אומר שאז משה רבינו "ישיר" (בלשון עתיד) שפירושו שיבוא זמן אחר קריעת

10) ראה רש"י ריש פרק חלק (סנהדרין ז, א) ד"ה ה"ג.

11) ז, ב ואילך. בפנים מבוארים כעשרה רמזים, אבל בגמרא שם יש עוד כמה רמזים שנשמטו, מכיון שהם גם שייכים ללימוד של פרטים שונים של תחיית המתים שיתבארו להלן.

12) שמות ו, ד. ראה מהרש"א ורי"ף לעין יעקב.

13) דברים יא, כא.

14) סנהדרין ז, ב.

15) שמות טו, א.

ים סוף ואז משה רבינו ישיר שוב¹⁶. רבי מאיר לומד¹⁷ שפסוק זה, הוא רמז¹⁸ לתחיית המתים מן התורה שאז ישירו משה ובני ישראל¹⁹.

משה רבינו ואותו הדור לא זכו להיכנס לארץ ישראל, אך לעתיד לבוא הם יקומו לתחייה ויזכו לבוא לארץ ישראל, ואז ישירו שיר חדש על כך²⁰.

זו תהיה שמחה גדולה יותר משמחת קריעת ים סוף, שכן לא תהיה אחריה שום עצבות²¹.

ג) עובד עבודה זרה

על העובד עבודה זרה נאמר²²: "הַכֶּרֶת תִּכְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ". ומפרשים חז"ל²³ שמכפל הלשון "הכרת תכרת"²⁴, לומדים שיש שני עונשים: "הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא".

ומבואר מזה שיש שני עולמים: העולם הזה, והעולם הבא, שהוא העולם הבא שלאחר תחיית המתים.

ד) אהרן הכהן

יש מצוה בתורה לתת תרומת מעשר לאהרן הכהן, וכמו שנאמר²⁵: "וַיִּנְתְּנֶם מִמְּנוֹ

16) אין הכוונה שהפסוק נאמר על העתיד בלבד, שהרי ודאי שרו את השירה הזאת בשעת קריעת ים סוף, אלא שהפסוק רומז שעתידים הם לשיר גם לעתיד לבא, כדרך ששרו באותה שעה (בית אלוקים שער היסודות פרק נה, ומהר"ל על אתר).

17) סנהדרין צא, ב.

18) ראה לקוטי שיחות חלק יד ע' 269 בשולי הגליון.

19) ראה שיחת ש"פ בשלח תשל"א (שיחות קודש תשל"א ח"א ע' 398 ואילך).

20) ראה בית אלוקים שם. ועיין ג"כ בהערות וביאורים "כמים לים מכסים" גליון ט ע' 35-36.

21) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד"ה ה"ג ונאמר - פסחים קטז, ב. ראה ג"כ אור התורה

בשלח ע' תקיד.

22) במדבר טו, לא.

23) סנהדרין צ, ב.

24) דעת ר"ע שם, אלא שהכותים היו אומרים על כך שאין ללמוד מכפל מילים כלום, כי "דברה

תורה כלשון בני אדם". וראה שם גם דעת ר' ישמעאל שמוכיח תחיית המתים מן התורה ממה שכבר כתוב בתורה (במדבר טו, ל) "ונכרתה הנפש ההוא", ואח"כ נאמר "הכרת תכרת" (שם, לא). בגמרא שם (וראה רמב"ן בפירושו לתורה במדבר טו, לא. שער הגמול (כתבי הרמב"ן ח"ב ע' ש)) מבואר שיש ללמוד על תחיית המתים מסיום הפסוק האמור: "עונה בה".

25) במדבר יח, כח.

אֶת תְּרוּמַת ה' לְאֶהֱרֹן הַכֹּהֵן".

אבל אהרן מעולם לא נכנס לארץ ישראל שבה נותנים את התרומה, כך שציווי זה עדיין לא קרה אף פעם. לכן אומר רבי יוחנן שהפסוק רומז שבעתיד אהרן הכהן יחיה בתחיית המתים, ויכנס לארץ ישראל, ואז בני ישראל יתנו לו תרומה²⁶.

ה) ואתם הדבקים

נאמר בתורה²⁷: "וְאַתֶּם הַדֹּבְקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם". לכאורה אינו מובן למה מוסיף המלה "היום" בפסוק, שהרי מספיק היה לומר "חיים כולכם".

לכן חז"ל דורשים שפירושו של המלה "היום" הוא "כהיום" (כאילו נאמר "חיים כולכם כהיום"). כלומר שעתידים אתם (בני ישראל) לחיות כהיום הזה. כשם שהיום אתם חיים ודבקים בה', כך לעתיד לבוא תחיו בתחיית המתים ותהיו דבוקים בו²⁸.

ו) משה רבינו

הקב"ה אמר אל משה רבינו²⁹: "הֲנִיָּה שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם". כלומר, שמשו רבינו ימות וישכב כמו אבותיו, אבל לעתיד לבוא הוא יקום ("וקם") בתחיית המתים, כי הקב"ה יחיה את המתים³⁰.

ז) ברכת משה

בברכות שבירך משה רבינו את שבטי ישראל נאמר על ראובן³¹: "יְיָחִי רְאוּבֵן וְאֵל יְמֹת". בהשקפה ראשונה הפסוק אינו מובן, משום שבעולם הזה סוף כל אדם למיתה, ומהו הפירוש בדברי הפסוק "ואל ימות"?

לכן רבא מפרש ש"יחי ראובן" זהו ברכה שיחיה לימות המשיח. ו"ואל ימות" פירו-

---

26) סנהדרין ז, ב.

27) דברים ד, ד.

28) סנהדרין ז, ב (עיין פירש"י ויד רמה).

29) דברים לא, טז.

30) סנהדרין ז, ב. עיי"ש שקו"ט בזה, וראה שו"ת הרשב"א א, ט (וראה ג"כ בית אלקים למבי"ט

שער היסודות פרק נה) שבוודאי לא היה שום חכם מחכמי ישראל דורש מעצמו ענין תחיית המתים מפסוק זה, אלא שהואיל ויש בידינו קבלה ומסורת אמיתית שעתידים המתים לחיות, מצאו חכמים לכך רמז בפסוק זה.

31) דברים לג, ו.

שו שלא ימות לאחר זה, אלא יזכה לעולם הבא שלאחר תחיית המתים (ולא יהיה כמו אותם שיעמדו בעת התחייה וימותו ביום הדין ולא יזכו לעולם הבא)³².

המפרשים דנים מפני מה הוצרך ראובן לברכה מיוחדת שלא ימות לעולם הבא. רש"י³³ מפרש שראובן (בן יעקב) הוצרך לברכה זו, שלא יענש בחטא בלהה.

מקורות בנביאים וכתובים

ח) יחיו מתיד

בנבואת ישעיהו³⁴ על תחיית המתים בגאולה העתידה נאמר: "יִחְיֶי מִתִּיךְ נְבִלְתֵי יְקוּמוּן הַקִּיצוּ יְרַנְנוּ שְׂכָנֵי עֶפְרָיִם". מפורש בפסוק זה שיחיו המתים, ו"נבלתי" (גופות המתים) "יקומו" מן הקבר, ושוכני עפר יתעוררו ויקיצו משנת המוות וירננו מתוך שמחה.

ט) יחדו ירננו

בנבואת ישעיהו על הגאולה העתידה נאמר³⁵: "קוֹל צְפִיף נִשְׂאוֹ קוֹל יְחָדוּ יְרַנְנוּ". פירוש הדברים היא שהנביאים שניבאו על הגאולה וכבר מתו, עתידים לקום לתחייה ולרנן (ירננו) לה' על הגאולה³⁶.

י) עוד יהללך סלה

נאמר בתהלים³⁷: "אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ, עוֹד יִהְלָלְךָ סֵלָה". בפסוק מבואר שבעתיד להלל את הקב"ה ("יהללך"). מכאן רמז לתחיית המתים³⁸.

32) סנהדרין צב, א, לפי גירסת העין יעקב, וביאור פי' עין אליהו. וראה עד"ז בשפת אמת ליקוטים על פ' וזאת הברכה קרוב לתחילתו, שמפרש כן גם לפי הגירסא בגמרות שלנו.

33) עה"פ. וכן משמע בספרי שם, ועוד, ועיין מהרש"א כאן ואור החיים לפסוק זה, ועיין מכות יא, ב.

34) כו, יט.

35) נב, ח.

36) סנהדרין צא, ב.

37) פד, ה.

38) סנהדרין צא, ב.

יא) דובב שפתי ישנים

נאמר בפסוק בשיר השירים³⁹: "וְחִכְךָ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוּדֵי לְמִישְׁרִים דּוֹבֵב שְׁפָתַי יְשָׁנִים". מפסוק זה מובן שהקב"ה יחיה את המתים (שנקראים "ישני עפר"), ו"דובב" את שפתותיהם, שיוכלו לדבר שוב⁴⁰.

ראיות מסברא ומשלים

הגמרא מביא הסברים ותשובות של כמה מחכמי ישראל לגויים או ל'מינים' (אפי' קורסים) ששאלו במהלך הדורות איך אפשר להסביר על-פי סברא שתחיית המתים אכן יקרה⁴¹.

תשובת בת הקיסר

פעם שאל הקיסר הרומי את רבן גמליאל: "איך אפשר שהמתים יחיו מחדש? הרי הם כבר נהפכו לעפר! וכי עפר יכול לחיות?!"

בתו של הקיסר מיהרה להשיב, שאם הקב"ה יכול לברוא אדם מטיפה סרוחה, כל-שכן שבכוחו להחיותו מן העפר.

תשובה דומה ניתנה ל'מין' שלעג על האמונה בתחיית המתים, בטענה שדרך העור לם היא שאלו שחיים לבסוף מתים, ואיך אפשר להעלות על הדעת שהמתים ישובו לחיות. על כך ענו לו: "הרי יש כאלה שעוד לא באו לעולם ואז נולדים ומתחילים לחיות, לכן ברור שאין כל פלא שמי שכבר חי, שיחזור לחיות שוב!".

כלומר, אם גוף האדם יכול להיוולד, למרות שמעולם לא היה כאן לפני כן, בוודאי שאין כל פלא שאלו שכבר היו כאן יחזרו ויחיו (מכיוון שהגוף כבר נוצר בעבר, כך שקל יותר לבנות אותו פעם נוספת).

(39) ז, י.

(40) סנהדרין ז, ב. ועיין בדברי המהרש"א על אתר (ד"ה וחכך) שמסביר באופן אחר, שפסוק זה מדבר על העולם הבא לאחר התחייה ועל יין המשומר דלעתיד.

(41) הבא להלן ע"פ סנהדרין זא, א. בביאור כמה מהתשובות ראה לקוטי שיחות חלק חי ע'

משלו של ר' אמי

ר' אמי נתן משל נפלא על כוחו של הקב"ה להחיות מתים: היה פעם מלך שאמר לעבדיו: 'לכו ובנו לי ארמון גדול במקום שאין מים ועפר', ולא יכלו לעשות לבנים, ובכל זאת הלכו עבדיו ובנו אותו בלבנים שהביאו ממקום אחר.

לאחר זמן נפל הארמון. אמר להם המלך: 'חזרו ובנו לי ארמון במקום שיש עפר ומים'. אמרו לו: 'אין אנו יכולין'. כעס עליהם המלך ואמר להן: 'אם במקום שאין מים ועפר בניתם ארמון, עכשיו שיש מים ועפר, על אחת כמה וכמה שיכולים אתם לבנות!'.¹

והנמשל הוא, שאם הקב"ה יכול לברוא אדם מטיפה סרוחה, כל-שכן שבכוחו להחיותו מן העפר.

כלי זכוכית

יש ברייתא מבית מדרשו של רבי ישמעאל, שלומדת על תחיית המתים מקל וחומר של תיקון כלי זכוכית. איך עושים את כלי הזכוכית?

האומן נושף (blows) אוויר דרך צינור דק אל תוך כדור זכוכית חם מאוד שהוא רך, ועל-ידי נשיפתו הוא עושה בו חלל ומצייר תוך הכלי. אם הכלים האלה נשברים, אפשר עדיין לתקן אותם על ידי חימום מחדש, לתקנם ולעשותם כבתחילה.

כך האדם, נברא על-ידי שהקב"ה ש"נפח" בו נשמה חיה. אם כן, ברור ופשוט שאם האדם מת, אפשר להחיותו לתחייה לעתיד (בדיוק כמו שאפשר לתקן כלי זכוכית).

שכר הגוף

דעת הרמב"ם (נשמה)

יש מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן מתי יהיה תכלית השכר על עבודת בני ישראל:

הרמב"ם סובר ש'עולם הבא' הוא עולם הנשמות שנקרא גם 'גן עדן'. כשתגיע תקופת תחיית המתים תהיה זו תקופה זמנית בלבד, כי אחרי תקופת התחייה ימות הגוף שוב והנשמה תחזור לעולם הבא, היינו לעולם הנשמות.

כלומר, לאחר תחיית המתים, יחזרו הגופים לעפר, ואז תהיה תכלית השכר לנשמות בלבד בגן עדן¹.

לשיטתו, מאחר והגוף הוא גשמי (ומוגבל), לכן אינו כלי לקבל את גילוי האור האלוקי שיאיר אז. רק הנשמה שהיא רוחנית יכולה לקבל גילוי כזה.

דעת הרמב"ן (גוף)

אבל רוב חכמי ישראל² ובראשם הרמב"ן³ חולקים על דברי הרמב"ם וסוברים ש'עולם הבא' הוא 'עולם התחייה', היינו תקופת תחיית המתים. לשיטה זו, תכלית השכר הסופי יהיה דווקא לנשמות בגופים.

כלומר, כאשר הנשמה תהיה "מלובשת" בגוף, בתחיית המתים, אז היא תזכה לשכר הגדול ביותר. כי בתקופה זו יגיע גם הגוף לזיכוך ושלימות. כך שגם בהיות הנשמה

---

(1) פירוש המשניות להרמב"ם, סנהדרין פ"י.

(2) אמונות ודעות לר' סעדיה גאון, מאמר ו, ד (סוף פמ"ז ופמ"ט). ראב"ד להלכות תשובה להרמב"ם ח, ח. כסף משנה פ"ח ה"ב. ועוד.

(3) שער הגמול בסופו.

"מלובשת" בגוף יהיה היהודי כלי לאור האלוקי הנעלה ביותר.

תורת הקבלה והחסידות⁴ פוסקת כמו הרמב"ן, שהשכר הסופי והנעלה יהיה לנ־
שמה בגוף דווקא.

אין בו לא אכילה ולא שתיה

הרמב"ם והרמב"ן חולקים גם בפירוש דברי חז"ל⁵: "לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו הש־
כינה, שנאמר⁶: 'וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ'".

הרמב"ם מפרש שהכוונה היא לעולם הנשמות, שבו הנשמות כבר אינן צריכות לאכילה ושתיה גשמית. אבל הרמב"ן מפרש שגם בשעה שתהיה הנשמה בגוף (בת־
חיית המתים) לא יזדקק האדם לאכילה ושתיה גשמית, כי אם למזון רוחני. הגוף הגשמי אז יקבל חיות מאלוקות.

מהפירוש הפשוט של מאמר חז"ל זה משמע כשיטת הרמב"ן (ולא כדברי הרמב"ם),
כי אם הכוונה היא לעולם הנשמות (כשיטת הרמב"ם), אין שום חידוש שלא יהיה שם
אכילה ושתיה.

לסיכום: ישנה מחלוקת יסודית האם השכר הסופי יהיה בגן עדן ועולם הנשמות
(רמב"ם) או בתקופת התחייה בגוף הגשמי (רמב"ן), כאשר נראה שהפירוש הפשוט
בדברי חז"ל הוא כשיטת הרמב"ן.

הטעם שהשכר הוא נשמה בגוף

הטעם למה יש תקופה של תחיית המתים הוא בכדי לתת שכר גם לגוף הגשמי.
השכר שהאדם מקבל לאחר מותו בגן-עדן הוא שכר רוחני, שממנו נהנית הנשמה
בלבד. אבל בתחיית המתים, הגוף עצמו יקום לתחייה ויקבל שכר על ששימש ככלי
לקיום תורה ומצוות.

---

(4) ספר המאמרים תק"ע עמ' כו. דרך מצוותיך מצות ציצית פ"א (יד, ב). ראוי לציין לדבר חידוש
שמבואר בספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 35 שגם לדעת הרמב"ם עיקר ושלמות השכר הוא בעולם
התחייה אלא שלא כתב זאת בפירוש.

(5) ברכות יז, א.

(6) שמות כד, יא.

הסבר באופן עמוק יותר: תחיית המתים היא, תכליתה ושלמותה של כל הבריאה, משום שכל כוונת ירידת הנשמה לעולם הזה היא לזכך את הגוף הגשמי ואת המציאות הגשמית.

אבל בעת שהנשמה עוזבת את העולם, הגוף שטרחנו כל כך לזכך - מת ונרקב!.
אם כן מהו הטעם לכל עבודת הזיכוך?

לכן תהיה תחיית המתים, שאז יתברר שמיתת הגוף הייתה זמנית בלבד, וכל עבודת הזיכוך של הגוף הגשמי היא נצחית⁷.

---

(7) ראה בכל זה אגרות קודש חלק א ע' ש-שיא. אגרות קודש חלק ב ע' סה ואילך.

שלב חדש בגאולה

תחיית המתים היא לא רק יעוד מיוחד בפני עצמו, אלא היא גם פותחת שלב חדש בגאולה.

מתחילת הגאולה ועד לזמן של תחיית המתים, העולם יתנהל עדיין באופן טבעי. יהיה מצב של גאולה אבל באופן שמוגבל בגדרי הטבע של העולם.

כלומר, תהיה הגאולה מעול הגלות ושעבוד האומות, ונוכל לעסוק בתורה במנוח¹. אז יהיה לנו את שלימות התורה והמצוות ובנין בית המקדש, וגם יהיה שפע גדול ביותר של פירות וטוב גשמי². אבל הכל בגדרי הטבע.

הנבואות על עניינים שהם היפך ה"טבע", עדיין לא יקרו בשלב זה. תקופה זו שהוא קודם תחיית המתים נקרא: ימות המשיח.

אך כאשר תהיה תחיית המתים, שהיא שינוי ונס עצום, אז יתחיל שלב חדש שבו טבע העולם עצמו ישתנה. ואז יתקיימו כל הנבואות על שינוי הטבע. עצים שלא נתנו פירות (הנקראים 'עצי סרק') יתנו פירות³, ויתקיימו דברי הפסוק⁴ "וְגַרְגָּרִים יָבִיטוּ עִם כָּכֶשׂ" לפי משמעותם הפשוט⁵.

שלימות הבריאה

גם מענינו הפנימי של תחיית המתים, מובן שתחיית המתים הוא תקופה חדשה

---

(1) רמב"ם הלכות מלכים פי"א הלכה א.

(2) כתובות קיא, ב.

(3) כתובות קיב, ב.

(4) ישעיה יא, ו.

(5) ראה ג"כ בארוכה לקוטי שיחות חכ"ז, ע' 191 ואילך.

בגאולה.

ההסבר בחסידות לתכלית בריאת העולם הוא שהקב"ה ברא את העולם כדי שתהיה לו "דירה בתחתונים". כלומר מקום בעולם הגשמי לגור ולשכון בו.

לשם כך ברא הקב"ה את העולם באופן שנראה כמו מציאות נפרדת מאלוקות, כך שהאדם יוכל לברר ולזכך את הגשמיות עד שתהיה ראויה להיות "דירה בתחתונים"⁶.

עבודה ומטרה זו נפעלת בשלשה שלבים וזמנים כלליים: א) עולם הזה. ב) ימות המשיח. ג) תחיית המתים⁷.

בעולם הזה (תקופת הגלות) יש מלחמה בין הטוב והקדושה לבין הרע והטומאה.

בימות המשיח בני ישראל משלימים מלחמה הזו, והם עצמם יהיו מובדלים מן הרע, ויגיעו בני ישראל לדרגת שלימות האדם, כמו שהיה קודם חטא עץ הדעת, והיינו קודם שהיו בני ישראל תחת שליטת הקליפה.

אבל עדיין לא יתבטל הקליפה והרע מהעולם עצמו, וממילא יהיה שייך אפשריות שהרע יפעול גם על בני ישראל⁸. זהו הסיבה למה כל אלו החיים בתקופת ימות המשיח, ימותו קודם תחיית המתים ורק לאחר כך בתקופת תחיית המתים יקומו בחזרה.

רק בשלב הסופי של הגאולה **בתקופת תחיית המתים** תגיע הבריאה לשלמות האמיתית. אז יתבטל הרע לגמרי והקב"ה ישחוט את היצר הרע, ולכן לא תהיה חטא ומיתה בעולם.

ואז יהיו האדם והעולם הגשמי בתכלית הבירור והזיכוך, שיוכלו לקבל בתוכם גילוי אלוקות (של אור-אין-סוף). אז יתקיים מטרת בריאת העולם: דירה בתחתונים⁹.

זהו גם התקופה שבו יקבלו בני ישראל של כל הדורות את השכר על עבודתם עם הגוף, לפי שאז גופם והעולם כולו יהיו בתכלית הזיכוך¹⁰.

6) ראה קובץ 'דירה בתחתונים בתורת נשיא דורנו' (תשע"א).

7) בהבא להלן ראה ג"כ ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 575-576 ובהערה 108 שם.

8) ראה גם אג"ק ח"ז ע' שנו.

9) אגרות קודש ח"ב ע' סו ואילך.

10) אגרות קודש ח"א ע' שז ואילך.

כל ישראל יש להם חלק

מה יהיה גורל הרשעים

המשנה אומרת¹ שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אך מיד לאחר מכן המ' שנה ממשיך ומפרט כמה סוגי אנשים שבגלל מצבם הרוחני לא יזכו לתחיית המתים. כמו: אפיקורס, או מי שאומר שהתורה היא לא מהקב"ה אלא מבשר ודם, ומי שאומר שתחיית המתים לא יקרה.

הרמב"ם מפרט את החטאים אשר העובר עליהם אין לו חלק לעולם הבא², ומ' סיים: "במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב, כשמת בלא תשובה. אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב, יש לו חלק לעולם הבא שנאמר³ "שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְךָ חוֹק וְלְקֵרוֹב אָמַר ה' וְרַפְּאֵתִי". עכ"ל.

דהיינו שמי שחטא ואחר כך שב בתשובה (אפילו כפר כל ימיו ורק בסוף חזר בתשובה) יש לו חלק בעולם הבא ויקום לתחייה.

כולם יקומו

אבל מה עם מי שמת בלי לעשות תשובה, האם גם הוא יזכה לתחיית המתים?

התשובה היא שכן. ישנם כמה אופנים שגם הוא יכול לזכות בכך⁴:

-
- (1) סנהדרין פרק יא, א.
  - (2) רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכות ד-יד.
  - (3) ישעיה נז, יט.
  - (4) בכל האופנים המובאים לקמן ראה אגרות קודש חלק א ע' קמא ואילך.

(א) **בן צדיק**: גם אלו שלא שבו בתשובה, עדיין יש להם תקנה ודרך שגם הם יזכו לתחיית המתים. והוא, אם בנו הוא צדיק, שזה יכול להועיל לאבא שיזכה לתחיית המתים ("ברא מזכי אבא")⁵. או שהבן יתפלל על אביו.

ואפילו אחרים שאינם הקרובים של אותו אדם, יכולים לפעול שיזכה לתחיית המתים על ידי שיתפללו בשבילו⁶. אלא שלבן של אותו אדם יש יותר כוח בתפילתו מאשר שאר אנשים שאינם קרובים.

(ב) **כפרה על-ידי עונש**: יש עוד אפשרות שגם מי שלא עשה תשובה ואין לו קרובים שיכולים להתפלל עליו, בכל זאת יקום בתחיית המתים. והוא, אם נענש על מעשיו. וכמו שהגמרא⁷ מספרת על המלך יהויקים, שאפילו שהכעיס מאד את ה', והיה ראוי להימנות בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא, בכל זאת, כיוון שאחרי מותו השפילו וביזו את גופו, זה נחשב לו כעונש וכפרה ולכן הוא יקום בתחיית המתים.

בתלמוד ירושלמי⁸ מצינו חידוש עוד יותר גדול, שגם ירבעם בן נבט וחבריו, שה' משנה אומרת **במפורש** שאין להם חלק בעולם הבא, בכל זאת בסוף יקומו לתחיית המתים. הטעם לכך הוא, כי הרבה שנים לאחר מותם, גופותיהם נשרפו, וזה נחשב כעונש וכפרה על מעשיהם⁹.

לא ידח ממנו נדח

הטעם הפנימי לכך שכל יהודי יקום לתחיית המתים הוא מפני שלכל יהודי יש נשמה¹⁰, ומכיון שהנשמה של כל יהודי היא חלק אלוקה ממעל (והקב"ה בראו "מעשה ידי להתפאר"). לכן נשמות ישראל חיים וקיימים לנצח ולעולמי עולמים ואי אפשר שיבטלו. דהיינו, שמכיון שכל נשמה היא "חלק אלוקה ממעל", בהכרח שהיא תחזור ותתאחד עם מקורה ושורשה: הקב"ה.

וכתוצאה מכך ברור שכל בני ישראל יעשו תשובה, וכמו שנאמר¹¹: "וְחָשַׁב מִחַ שְׁבוּת, לְבַלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נְדָח". כלומר שאין כזה מציאות שיהודי נדחה לגמרי מה'.

(5) סנהדרין קד, א.

(6) חגיגה טו, ב.

(7) סנהדרין קד, א.

(8) כלאים פ"ט, ה"ג.

(9) ובצירוף זכות הארץ.

(10) בהבא להלן ראה אגרות קודש חלק א ע' קמו ואילך.

(11) שמואל ב, יד, יד.

כך גם כותב הרמב"ם¹²: "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין". וגם אם יהודי מסוים עדיין לא עשה תשובה, מכל מקום, מסביר כ"ק אדמו"ר הזקן¹³: "בודאי סופו לעשות תשובה בגלגול זה או בגלגול אחר".

זאת אומרת שאנו מובטחים (על-ידי התורה) שבשלב מסוים כל יהודי ויהודי יעשה תשובה.

וכך מצינו גם בגמרא במסכת עירובין¹⁴, שאפילו הרשעים סופם לעשות תשובה. הגמרא אומרת שצדיקים משולים לתאנים טובות ורשעים משולים לתאנים רעות שאין בהם ריח טוב. אבל בסופו של דבר גם התאנים הרעות ייתנו ריח טוב, כמו שנאמר¹⁵: "הַדֹּדָאִים נִתְּנוּ רִיחַ", ולומדים מזה ש"אלו (צדיקים) ואלו (רשעים) עתידים שייתנו ריח".

ומכיון שמוכרח לומר אשר אפילו נשמת הרשע הכי גדול סוף כל סוף יחזור לה- תאחד להקב"ה, מובן שכל נשמה בלי יוצא מהכלל יזכה לחזור לגוף ולקום לתחיית המתים¹⁶.

---

12) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

13) תניא ספ"ט, ועד"ז הוא בשו"ע שלו הל' ת"ת פ"ד ס"ג.

14) כא, סוף עמוד א.

15) שיר השירים ז, יד.

16) אלא שבמקרים בודדים, הנשמה יצטרך לקום בגוף אחר, כמבואר בכתבי האריז"ל (נסמן באג"ק שם) שהגוף של אנשים אלו שחז"ל אמרו עליהם ש"אין להם חלק לעולם הבא", (- ולא היה להם בן צדיק, או כפרה ע"י עונש וכיו"ב -) לא יקום בתחיית המתים, אך הנשמה שלהם תתגלגל ותקום לתחייה בגוף שני. זאת אומרת שכל נשמה תזכה לעולם הבא, רק לא כל הגופים יקומו לתחייה. במכתבו של הרבי (שם) יש שקו"ט בזה. ואכ"מ. וראה עוד ביאור באג"ק ח"ב ע' עג הערה *15.

דור המדבר והמרגלים

בני ישראל מתו במדבר, ולא היה להם הזכות להיכנס לארץ ישראל, משום שלא עשו כרצון ה' ולא רצו להיכנס לארץ ישראל. אבל האם הם יקומו בתחיית המתים?

אותו שאלה נשאלת גם לגבי המרגלים שגרמו לבני ישראל לחטוא ולא לקבל את רצון ה'. האם גם הם יזכו לעולם הבא?

חשוב לציין שלפי המוסבר בקבלה ובחסידות¹, הרי גם אלו שנאמר עליהם ש"אין להם חלק לעולם הבא", אין הפירוש שלא יזכו כלל לחיי העולם הבא. ברור שנשמתם תזכה לכך, ורק גופם הקודם יאבד, ונשמתם תתלבש בגוף חדש².

אם כן, כל הדיון כאן על המרגלים ועל אנשי דור המדבר, הוא רק בנוגע לגופם, ולא לגבי נשמתם, שבוודאי תזכה לחיי העולם הבא.

דור המדבר

יש מחלוקת תנאים בנוגע לדור המדבר אם יש להם חלק לעולם הבא³:

רבי עקיבא סובר: "דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדין שנאמר⁴: 'בְּמִדְבַר הַזֶּה יִתְּמוּ וְשֵׁם יְמוֹתוֹ'".

---

(1) ראה מה שנסמך בסוף הפרק הקודם.

(2) אף כי ייתכן שצורת ההשתתפות שלהם בחיי העולם הבא תהיה שונה מזו של כלל ישראל.

(3) סנהדרין קח, א. שם קי, ב. ביאור מחלוקת זו באופן אחר ראה לקוטי שיחות חלק חי ע' 248-249.

(4) במדבר יד, לה.

רבי אליעזר חולק על רבי עקיבא, ואומר: "עליהם הוא אומר⁵: אֶסְפוּ לִי חֲסִידַי כְּרַחֲמֵי בְרִיתִי עָלַי זָבַח". כלומר, בני ישראל כרתו ברית עם הקב"ה לראשונה במתן תורה, ובוודאי יהיה להם שכר לעתיד.

שיטת רבי עקיבא

רבי עקיבא לומד שאין לדור המדבר חלק בעולם הבא מכפל הלשון בפסוק: "בְּמֵי דְבַר הַזֶּה יִתְמוּ, וְיָשִׁם יְמֵתוֹ", שהכוונה שדור המדבר ימותו מיתה בעולם הזה, ומיתה בעולם הבא. יש גם פסוק נוסף שמדבר על ארבעים השנים שבהם היו בני ישראל במדבר, והקב"ה אומר כי נשבע שלא יבואו אל המנוחה האמיתית ולא יזכו לחיי העולם הבא ("אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתִי")⁶.

בתורת החסידות מבואר שיטתו של רבי עקיבא בצורה עמוקה יותר⁷.

ידוע מה שמבואר בתורת החסידות על חטאם של בני ישראל במדבר. בתקופה שהם היו במדבר, בני ישראל זכו לחיים רוחניים מופלאים עם דביקות מוחלטת בה'. הם לא נדרשו לטרוח בענייני העולם ופרנסה, ויכלו להתמסר לתורה ועבודה. ומפני שלא רצו לעזוב מצב נעלה זה, הם סירבו להיכנס לארץ ולעסוק בענייני העולם.

אבל רצונו של הקב"ה היה שבני ישראל יעסקו דווקא בזיכוך החומר והגשמיות על-ידי קיום מצוות מעשיות בדברים גשמיים דווקא. לכן נענשו בני דור המדבר, משום שרצו להישאר באווירה הרוחנית הגבוהה שהיו שרויים בה, ולא עשו את רצון ה'.

לפי זה מובן מדוע לדור המדבר אין חלק לעולם הבא, משום שענינו של תקופת תחיית המתים ('עולם הבא') הוא, שכר על המצוות המעשיות שאותן מקיים האדם דווקא בהיותו נשמה בגוף, ולכן אז הנשמות ישונו לשכון בגופים, וכך יקבלו את השכר הנצחי.

הלכה כדעת רבי אליעזר

בסוגיית הגמרא שמביאה את המחלוקת (בין רבי עקיבא ורבי אליעזר), רבה בר

(5) תהלים נ, ה.

(6) תהילים צה, יא.

(7) אוה"ת במדבר ע' טו ואילך.

בר חנה מגיב על דברי רבי עקיבא ואומר⁸: "שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה". דהיינו שרבי עקיבא "עזב" את חסידותו!

פירוש הדברים: רבי עקיבא היה רגיל לזכות את ישראל, ולכן דבר תמוה הוא שב־ענין זה הוא נהג בדרך שונה, ואמר שאין לדור המדבר חלק לעולם הבא. מדברי רבה בר בר חנה מובן, שדעתו של רבי עקיבא לא נתקבלה, וההלכה היא כדעת רבי אליעזר שגם דור המדבר יזכו לקום בתחיית המתים⁹.

במקום אחר¹⁰ מסופר שרבה בר בר חנה ראה את מִתִּי המדבר, ואף-על-פי שמתו זמן רב לפני כן¹¹ "היו שוכבין בפנים צהובות כשתויי יין"¹². מכך שראה אותם שהיו כולם בגופיהם, ומראה פניהם היה מאירים כאילו הם היו שתויי יין, מוכיחים בעלי התוספות¹³, שמשמע כמו הדעה שיש לדור המדבר חלק לעולם הבא.

בנוסף לכך, גם בכמה מקומות במדרשים ובזוהר אנו רואים שבני דור המדבר יחיו לעתיד לבוא.

וכך נאמר בזוהר¹⁴: "הקיצו ורננו שוכני עפר, אלו המתים שבמדבר. אמר רבי יוחנן, למה משה מת בחוץ לארץ? להראות לכל באי עולם כשם שעתיד הקב"ה להחיות למשה, כך עתיד להחיות לדורו, שהם קיבלו התורה, ועליהם נאמר¹⁵: זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבֶּתְךָ כְּלֻמְתֶּיךָ לְכַתֵּב אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה".

בדומה לכך מבואר במדרש¹⁶: "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה באיזה פנים אתה מבקש לכנס לארץ. משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן, בקש הרר עה לכנס לפלטרין של מלך, אמר לו המלך אם את[ה] נכנס עכשו מה יאמרו הבריות שאתה השבית הצאן. אף כאן אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר, ואת[ה] מכניס דור אחר, עכשו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא, אלא תהא בצדן ותבוא עמהן".

(8) שם קי, ב.

(9) אף שההלכה כר"ע מחבירו (ערובין מו, ב. וש"נ), הרי ר"א הוא רבו דר"ע (ראה כתובות פד, ב. אנציקלופדיה תלמודית ע' הלכה ע' רפה וש"נ).

(10) מסכת בבא בתרא עג, ב.

(11) למעלה מאלף וחמש מאות שנים.

(12) לשון הרשב"ם שם (ד"ה וגנו בראש דף עד, א).

(13) בבא בתרא עג, ב ד"ה ודמו.

(14) ח"א קיג, ב.

(15) ירמיה ב, ב.

(16) במדבר רבה פי"ט, יג. ראה ג"כ תנחומא חוקת יוד. דברים רבה ספ"ט.

וידוע הכלל שבדבר שיש בו מחלוקת בש"ס, ההלכה הוא כמו שמבואר במדרש זוהר¹⁷. ובפרט שכאמור במקרה זה מהגמרא עצמו (ובעלי התוספות) משמע שדעתו של רבי עקיבא לא נתקבלה להלכה, וההלכה היא כשיטת רבי אליעזר¹⁸.

מרגלים

במשנה¹⁹ נאמר במפורש: "מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר²⁰ וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמִּגְפָּה לְפָנַי ה'." 'וימותו' - בעולם הזה. 'במגפה' - לעולם הבא".

אך הרבי מביא את דברי זוהר²¹, שמהם משמע, כי גם המרגלים עצמם יזכו לחיי העולם הבא.

הרבי מוסיף ואומר, כי ייתכן שהדבר נכון גם לפי הגמרא:

אף שדברי רבי אליעזר שלדור המדבר יש חלק לעולם הבא, נאמרו על כל דור המדבר (ולא על המרגלים), באמת הכוונה גם למרגלים. שהרי רבי אליעזר מביא ראיה שיהיה להם חלק לעולם הבא מהפסוק²²: אָסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְרִיתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח", שמתייחס לאלה שכרתו ברית עם ה' במתן תורה, וגם המרגלים היו בכריתת הברית במעמד הר סיני.

והביאור בזה הוא: מטרת כריתת ברית היא להפוך את אהבה לדבר נצחי שלא תיפגע אף במצבים קשים.

כך גם בענייננו: כריתת הברית בין הקב"ה לעם ישראל שהייתה בעת מתן תורה, גרמה לכך שגם החטאים החמורים ביותר לא יפגעו באהבה הנצחית. לכן גם המרגלים יזכו לעולם הבא (לשיטת רבי אליעזר)²³.

(17) ראה שד"ח כללי הפוסקים סי' ב אות יג. אנציקלופדיה תלמודית ע' הלכה סוס"ה כרך ט (ס"ע רנד). וש"נ. וראה ספר המאמרים תש"ט ע' 184 בהערה.
 (18) על-פי לקוטי שיחות חלק כג ע' 101-102.
 (19) סנהדרין קח, א.
 (20) במדבר יד, לז.
 (21) ח"ג רעו, א (אבל ראה זהר שם קנח, א).
 (22) תהלים נ, ה.
 (23) על-פי לקוטי שיחות חלק כג ע' 102.

לא צריכים עולם הבא

אחד מגדולי המקובלים הרב מנחם עזריה מפאנו מבאר²⁴ את דברי המשנה שה' מרגלים "אין להם חלק לעולם הבא", באופן מחודש. כוונת המשנה לומר שאין להם צורך בעולם הבא, משום שהם נעלים מזה. הם, שזכו לראות בסיני את הנשמע, ועל הים אמרו "זֶה אֵ-לֵי וְאֶנְהוּ"²⁵, העולם הבא חסר חשיבות עבורם.

הרבי מסביר²⁶ ש"עולם הבא" עניינו להתענג מאלוקות וכמו שחז"ל אומרים²⁷ ש"צדיקים יושבים . . . ונהנין מזיו השכינה" במנוחה. אבל, המרגלים אינם יכולים לשבת וליהנות מגילוי אלוקות, כי בוערת בהם התשוקה לעלות לדרגא רוחנית גבוהה אף יותר. כפי שהגמרא אומרת²⁸: "תלמידי חכמים אין להם מנוחה . . . בעולם הבא שנאמר²⁹ יִלְכוּ מִחַיִל אֶל חַיִל" והכוונה שהם הולכים מחיל אל חיל ותמיד חפצים ומשתוקקים לדרגה גבוהה יותר בקדושה.

(24) עשרה מאמרות מאמר חיקור דין ח"ב פ"ח.

(25) שמות טו, ב.

(26) תורת מנחם תשמ"ז ח"ג ע' 540.

(27) ברכות יז, א. רמב"ם הלכות תשובה פ"ח ה"ב.

(28) ברכות בסופה וש"נ.

(29) תהלים פד, ח.

סדר תחיית המתים

באופן כללי יהיו שני שלבים בתחיית המתים:

א) הצדיקים הגדולים שיקומו לתחייה מיד בבוא הגאולה, עוד בתקופה הראשונית.¹

ב) תחיית המתים של כל עם ישראל בתקופה השנייה של ימות המשיח.

צדיקים ויחידי סגולה

הרבי התבטא פעם²: ". . יחידי סגולה יקומו לתחייה קודם ביאת המשיח. ולכל לראש - כ"ק מו"ח אדמו"ר, שיחזור ויתלבש בגוף, ויבוא ("קיינ נפקא מינה ניט אין וועלכן אופן, דורכן טיר, דורכן פענצטער אָדער דורכן דאָך"...) ויאסוף את כל בני ישראל ויכריז: הגיע הזמן לצאת מן הגלות, בואו ונלך לארצנו הקדושה!".

כמו כן, מבואר בגמרא שמשה, אהרן ובניו, יהיו בבית המקדש מיד כשיבנה, ויכריעו בכל שאלה, מה לעשות וכיצד לנהוג³.

מי יקום ראשון

תחיית המתים של כלל ישראל (אלו שיקומו בזמן הרגיל של תחיית המתים) תהיה בשלבים, ולא כולם יקומו בבת אחת.

1) כמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תתלט וח"ג סי' תרמד. ראה לקוטי שיחות חלק ב ע' 518, ובמה שנסמך בימות המשיח בהלכה ע' שיא הערה 16.

2) תורת מנחם התוועדויות ה'תשי"ע ע' 100.

3) יומא ה, ב. וראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז חלק ג ע' 488. ראה ג"כ 'ערוך לנר' נדה סא, ב. תוספות פסחים קיד, ב. יומא ה, ב. עיקרים ד, לה. שו"ת לב ח"א ע' 32 ועוד.

יש הבדלים בסדר הקדימה מי יקום ראשון בתחיית המתים, הן לפי מקום הקבורה והדור שבו האדם חי, והן לפי מעלת האדם:

א) לפי מקום הקבורה והדור שבו האדם חי: מדברי חז"ל⁴ למדנו כי אלה שנק' ברו בארץ ישראל יקומו לתחיית המתים לפני אלה שנקברו בחוץ לארץ⁵. אחריהם יקומו אנשי דור המדבר⁶. ויש אומרים שאחרי קימת המתים שנקברו בחו"ל, יקומו האבות הקדושים⁷: כשיקומו, תגדל שמחתם בראותם צאצאיהם שקמו מקבריהם, ואיך שהארץ מלאה מצדיקים וחסידים שקמו לתחייה⁸.

לא ברור כמה זמן יעבור בין כל שלב ושלב⁹.

ב) לפי דרגת האדם: צדיקים יקומו לפני שאר העם¹⁰, בעלי תורה יקומו לפני בעלי מעשים טובים¹¹. לפי דעה אחת, יקומו המתים לפי שמותם, בסדר האל"ף ב"ת, אלא שהענווים שביניהם יקומו ראשונים¹².

מי שחי בעת התחייה

בתקופה השנייה של הגאולה של תחיית המתים, יגיע העולם לתכלית שלימותו, כי אז לא יהיה שום קיום לקליפות.

לכן, אלו שחיים בשלב הראשון של הגאולה עדיין שייכים במידה מסוימת לקליפות, ולפיכך הם ימותו לרגע¹³ לפני תחיית המתים, ואז יקומו לתחייה מיד מחדש

4) ראה ירושלמי כלאים ט, ג. וכתובות יב, ג. זח"א קיג, א. בראשית רבה צו, ז.

5) בראשית רבה צו, ה.

6) ראה אגרות קודש ח"ב ע' עה שזהו דעת ר' יוחנן, אבל לפי דעה אחת בזוהר (ח"ב קסה, ב)

דור המדבר יקום תחלה.

7) באבקות רוכל ספר שני ח"ד מובאת דעתו של רבי שמעון בן מנסיא שהאבות יקומו תחילה.

8) אבקות רוכל שם.

9) ראה זח"א קלט, ב. אבן עזרא דניאל יב, ב. שו"ת הרדב"ז ח"ג ע' תרמד, בשם הריטב"א, מובא

בעיקרי הד"ט סוף יורה דעה. ב'חסד לאברהם' (ג, כג) מדבר על תקופה של ארבעים שנה בין תחיית המתים בארץ ישראל לבין תחיית המתים בחוץ לארץ.

10) זח"א קמ, א.

11) שם קפב, א. ראה גם בביאורי הזוהר לה'צמח צדק' ע' קלד.

12) מדרש שהובא באוהב ישראל (ליקוטים על פרשת ברכה) המבי"ט בית אלקים (שער

היסודות סוף פנ"ה) אומר, שלפי דיעה זו אדם ואברהם יקומו תחילה, מכיון ששמותיהם מתחילים באות אל"ף. הוא גם מציע אפשרות אחרת: הסדר האלפביתי יחול רק לגבי כל דור ודור, אך תחיית כל דור תהיה לפי סדר הדורות.

13) זוהר ח"ב קה, ב.

על ידי הקב"ה.

גם הצדיקים שגופם נשמר שלם עד לזמן הזה, ימותו לרגע ויחזרו לעפר, ורק אחר כך יקומו בתחיית המתים¹⁴.

הטעם לזה הוא, כי סיבת המיתה (שהתחילה אחרי חטא עץ הדעת) הוא שלא יהיה קיום להרע המעורב בטוב. לכן צריך הגוף להתבטל ולחזור להיות עפר, ורק אחר כך הגוף החדש שלא מעורב בו רע, יוכל להיות קיים בתחיית המתים לעולם.

אך לפועל אין צורך במוות ממש. הרבי מסביר שאפשר לצאת ידי חובה ולפעול את אותו הענין על ידי "ביטול"¹⁵. האדם שהוריד מעצמו כל רגש של גאווה ויתבטל בפני כל אדם לא יצטרך גופו להתבטל ולחזור להיות עפר.

וכמו שיהודי אומר בתפילתו: "ונפשי כעפר לכל תהיה", שעל-ידי "ביטול" האדם יכול לפטור את עצמו מהענין של "ואל עפר תשוב", והוא יישאר לחיות.

---

(14) שבת קנב, ב.

(15) ראה ספר המאמרים מלוקט חלק ב, ע' רפ. ספר השיחות תשמ"ח חלק א ע' 227-228. ספר השיחות תנש"א חלק ב ע' 496 ובהערה 58 שם.

איך יקומו המתים

עצם "לוז"

בחז"ל מבואר איך באמת יחזור הגוף להתקיים, אף שבמשך הזמן נעשה הגוף לעפר¹.

יש עצם אחת בגוף ושמה "לוז", שנשארת שלימה גם אחרי ששאר הגוף נהפך לעפר. וכשיגיע זמן תחיית המתים, הקדוש ברוך הוא ירכך את העצם הזו ב"טל של תחייה"², וממנו ייבנה כל הגוף³.

יש אומרים שעצם זו היא בעמוד השדרה⁴. יש אומרים שהיא במקום אשר עליה שמים את הקשר של תפילין (של ראש)⁵, ויש אומרים שהיא העצם התחתונה שב' עמוד השדרה'⁶.

אחת הסיבות שהגוף יבנה מעצם הלוז היא, כיון שעצם הלוז לא צריכה מזון בש' ביל להתקיים. וממילא לא הייתה לעצם הלוז הנאה כשאדם הראשון אכל מ"פרי עץ

---

(1) ראה שו"ת חתם סופר יורה דיעה סימן שלו. ראה גם אור התורה דברים כרך ב ע' תתנח. אודות הטעמים שביסוד רקבון הגוף ראה לקוטי שיחות חלק חי ע' 409 הערה 71.

(2) ירושלמי ברכות ה, ב ותענית א, א. ראה גם: לקוטי תורה האזינו עג, ג. לקוטי שיחות חלק יא ע' 193. שם חלק חי ע' 252.

(3) חלק ב, כח, ב. וכן בחלק ג, קסט, א. אמנם ראה פרקי דרבי אליעזר פרק לד (וראה זח"א קיג, א) וראה 'אבקת רוכל' ספר שני חלק ד, וב'עבודת הקודש' חלק ב פרק מ.

(4) ראה בראשית רבה כח, ג. תוספות בבא קמא טז, ב. ד"ה והוא. ובראשית רבה נו, ב.

(5) לקוטי נ"ך להאריז"ל שופטים. ראה גם לקוטי ש"ס על ראש השנה, וספר המאמרים תשי"א ע' 209.

(6) ראה רש"י לבראשית רבה כח, ג. 'ערוך', ערך לוז. ועוד.

הדעת", שהוא החטא שהביא מיתה לעולם⁷.

האם יקומו המתים לבושים בבגדים

הגמרא בסנהדרין⁸ מספרת, ש'המלכה קלאופטרה' שאלה את רבי מאיר, אם המתים יקומו לבושים בבגדים או בלי בגדים? ורבי מאיר ענה לה שזה קל וחומר מחיטה: ומה חיטה שכשזורעין גרעין של חיטה בתוך האדמה שנקברה כמו שהיא (בלי שום כיסוי) יוצאת וצומחת מן האדמה בכמה לבושין, אז על אחת כמה וכמה צדיקים שנקברים עם לבושיהם, בוודאי שיקומו לעתיד לבוא בבגדים.

הגמרא ואומרת⁹: "עתידין צדיקים שיעמדו בלבושיהן" שהמתים יקומו לבושים בתכריכים (בגד של מתים) שנקברו בהם. אבל בעלי התוספות¹⁰ מסבירים שיש בזה מחלוקת, ולשיטת רבינו הקדוש המתים יקומו בלבושים שהם היו רגילים ללבוש בחייהם.

יקומו בריאים

חז"ל אומרים¹¹: "כשם שאדם הולך (מת) כך הוא בא (קם לתחייה). הולך עיוור ובא עיוור. חרש ובא חרש. אלם ובא אלם. כשם שהוא הולך לבוש בא לבוש. . אמר הקב"ה יעמדו כמו שהלכו ואחר כך אני מרפא אותן". זאת אומרת, שכולם יקומו לתחייה באותו אופן ועם אותם חסרונות ומחלות כמו בזמן שנפטרו. ורק אחר כך הקב"ה ירפא את כולם ויהיו בריאים.

טהורים

הגופים לאחר תחיית המתים יהיו זכים וטהורים אפילו יותר מגופו של אדם הראשון לפני החטא.

בחסידות מבואר¹² בנוגע לגופו של אדם הראשון, שהיה אפשרי בקלות לחטוא

7 אליה רבה, אורח חיים, סימן ש סעיף קטן ג (הובא בלקוטי שיחות חלק לו ע' 75, וראה שם בהערה 52).

8 ז, ב.

9 כתובות קיא, ב.

10 כתובות שם.

11 בראשית רבה צה, א. זח"ג צא, א. וראה שם ח"ב קצט, ב. ראה ג"כ סנהדרין צא, ב. נדרים ח,

ב. ובזוהר (ח"א רג, ב) וב'מרגליות הים' על סנהדרין שם מביא מקורות נוספים.

12 ספר המאמרים תרע"ט ע' טו ובספר המאמרים תשי"א ע' 209.

בחטא עץ הדעת, אך לאחר תחיית המתים לא יהיה עוד חטא ועון.

גם כבר בתקופה הראשונה של ימות המשיח יהיו הגופים זכים הרבה יותר מכפי שהם עכשיו¹³.

גלגולים

נשמה שהתגלגלה בכמה גופים, באיזה גוף יקום בתחיית המתים?

שאלה זו נשאלת בזוהר¹⁴, ויש בזה כמה דעות¹⁵. לפי דעה אחת¹⁶, רק הגוף האחרון תקום עם הנשמה. ויש דעה אחרת שהגוף שבו עשתה הנשמה יותר מצוות, יקום בתחיית המתים¹⁷.

אבל הרבי מכריע¹⁸ לפי דעה אחרת בזוהר, שבאמת כל הגופים שבהם נתלבשה הנשמה במשך כל הדורות יקומו לתחייה.

ואיך יתחלק הנשמה בין כל הגופים?

הרבי מסביר, שעל פי הידוע, שעל-ידי המצוות שיהודי מקיים בגופו, הוא מתקן חלק מהנשמה המלובשת בו. אז לפי זה יתחלק הנשמה לתוך הגופים השונים. דהיינו, שבכל גוף וגוף יתלבש חלק הנשמה שנהיה מתוקן באותו גלגול¹⁹.

---

(13) ראה ספר המאמרים תרל"ז (המשך "וככה") פפ"ח ואילך.

(14) חלק א, ע' קלא, א.

(15) ראה ימות המשיח בהלכה חלק ב ע' תקצו.

(16) שם.

(17) ראה הנסמן בימות המשיח בהלכה שם, ובע' תרב שם.

(18) אגרות קודש חלק ב ע' עג ושם ע' צג. עיין ג"כ בשיחות קודש תשל"ד ע' 444 ואילך ואילך

(19) ("רשימת דברים" מיום ב' י' אדר תשל"ד).

(19) ראה לקוטי שיחות חלק טז ע' 517.

מקום התחייה

ארץ ישראל

המקום שבו יקרה תחיית המתים תהיה דווקא בארץ ישראל (בין לאלו שנקברו בארץ ישראל ובין לאלו שנקברו בחוץ לארץ).

הזוהר מספר¹ שרבי יהודה ברבי אלעזר שאל את רבי חזקיה: "מתים שעתיד הקב"ה להחיותם, מדוע לא יחזיר להם את נשמותיהם במקום שנקברו ויביאם חיים לארץ ישראל?".

השיב רבי חזקיה: "נשבע הקב"ה לבנות את עולמו ולבנות את ירושלים ולהורידה מן השמים, ולא תהרס לעולמים, ולא עוד, אלא נשבע הקב"ה שלא יגלה שוב את יש"אל, ונשבע שלא להרוס עוד את ירושלים... לפיכך אין מקבלין נשמתן אלא במקום קיים לעולמים, כדי שתהיה הנשמה קיימת בגוף לעולמים".

ההבדל בין ארץ ישראל וחוץ לארץ

הגמרא מביא את שיטת רבי אלעזר שאומר ש"מתים שבחוץ לארץ אינם חיים"². והוא לומד זאת מהפסוק³: "ונתתי צבי בארץ חיים", ש"ארץ (ישראל) שצביוני (שר"צוני) בה - מתיה חיים, שאין צביוני (רצוני) בה (בחוץ לארץ) - אין מתיה חיים".

הגמרא מסביר את דברי רבי אלעזר שאין הכוונה שמתי חוץ לארץ לא יקומו לתחייה כלל, אלא כל אלו שנקברו בחוץ לארץ יבואו "על-ידי גלגול". כלומר הם

(1) תרגום דברי הזוהר ("א קיד, א).

(2) כתובות ק"א, א.

(3) יחזקאל כו, כ. ראה במפרשים שם.

יתגלגלו בתוך האדמה עד שיבואו לארץ ישראל, ואחרי שהם כבר יגיעו לארץ ישראל הם יקומו לתחייה.

אך גלגול במחילות הוא צער גדול. ולכן הגמרא שואלת, איך יתכן לומר שהצדיקים שנקברו בחוץ לארץ יקומו באופן כזה, והרי "גלגול לצדיקים צער הוא"?

אביי מסביר, ש"מחילות נעשות להם הקרקע". כלומר שיהיה להם מחילות מיוחדות בקרקע, והצדיקים עומדים על רגליהם והולכים במחילות עד ארץ ישראל ושם הגופים יוצאים. כך שהגוף לא מתגלגל אלא הולך במחילות באופן שאין שום צער.

אבל אנשים רגילים כן יקומו על-ידי גלגול מחילות⁴.

לפי זה יוצא שיש שלש סוגי אנשים שקמים לתחיית המתים: (א) אלו שנקברו בארץ ישראל, שהם יקומו במקום שבו נקברו. (ב) צדיקים שמתו בחוץ לארץ, שהם ילכו על רגליהם במחילות עד ארץ ישראל ושם יקומו. (ג) מתי חוץ לארץ, שהם יתגלגלו במחילות עד ארץ ישראל ושם יקומו.

---

(4) ראה אגרות קודש חלק ב ע' עב. שקו"ט (לפי מפרשים ומדרשים שנראה) שכל בני ישראל נחשבים בגדר של צדיקים לענין זה, ראה: הערות וביאורים "כמים לים מכסים" גליון ח ע' 49 ואילך. שם גליון ט ע' 28 ואילך.

שער

**תורה ומצוות
לעתיד לבוא**

תורתו של משיח

תורה חדשה מאתי תצא

אחד מעניינים העיקריים שיתגלה לעתיד לבוא על-ידי משיח, היא ה'תורה חדשה' שילמד אותנו אז. כמו שמבארים חז"ל¹ על הפסוק²: "כִּי תוֹרָה מֵאֵתִי תֵצֵא", ש"תורה חדשה מאתי תצא". מבואר גם במדרש³ אשר "תורה שאדם למד בעולם הזה, הבל היא לפני תורתו של משיח".

ה'תורה חדשה' שתתגלה על-ידי המשיח מתחלקת לשני חלקים⁴:

א) גילוי חלק נוסף בתורה: התגלות טעמי וסודות התורה שלא נתגלו בזמן הזה. משיח ילמד אז לכל העם את פנימיות התורה⁵.

בזמן הזה אנחנו לומדים בעיקר את החלק הגלוי של התורה. בימות המשיח יתגלה החלק של פנימיות התורה בהרחבה, ושלא בערך למה שאנו יודעים עכשיו, לכן היא

---

(1) ויקרא רבה (יג, ג). וראה ילקוט שמעוני ישעיה רמז תכט.

(2) ישעיה נא, ד.

(3) קהלת רבה יא, ח.

(4) בכל הבא לקמן ראה ספר השיחות ה'תנש"א ח"ב ע' 566 ואילך.

יש להעיר שבפירוש העניין של ה"תורה חדשה" נחלקו הרבה מגדולי ישראל אם הכוונה כפשוטו, או שרק אז תתוסף הבנה חדשה בתורה. ויש שכתבו שהתורה יראה לנו כמו תורה חדשה בגלל ביטול גזירות דרבנן. בחסידות מבואר שאז יהיה גילוי פנימיות התורה שעכשיו הם לגמרי בהעלם. סיכום השקו"ט בזה ראה הערות וביאורים גליון תשצ"ה ע' 7 ואילך.

(5) ראה לקו"ט צו (יז, א) ואילך. שער האמונה פנ"ו ואילך, ועוד.

תיחשב כמו 'תורה חדשה'.⁶

ב) הוספה בחלק הנגלה של התורה: חידוש (גם) בהלכות התורה. היינו, שבחלק הנגלה של תורה שכבר נתגלה לנו, יהיו חידושים ושינויים ואפילו בהלכות התורה. ולדוגמא: המדרש מתאר⁷ את מלחמת הלוייתן ושור הבר זה בזה, המדרש מסביר שהקב"ה יחדש אז חידוש בהלכות התורה ששחיטה כזו תהיה כשרה.

איך יתכן שינויים בתורה

אלא שכאן נשאלת שאלה גדולה: אחד מעיקרי הדת הוא⁸, שהתורה "אין לה לא שינוי ולא גירעון ולא תוספת", ואפילו נביא אינו רשאי לחדש דברים בתורה, שכן "התורה לא בשמים היא".

אם-כן איך ייתכן שיתגלו מלמעלה חידושים כה גדולים בתורה!?

ובמיוחד קשה להבין איך ישתנו אז הלכות שחיטה, עד ששחיטה על-ידי לוייתן תהיה כשרה!?

התשובה היא, שאכן שאסור לשנות דבר מן התורה, אבל התורה החדשה לא תהיה שינוי אלא גילוי של חלקים חדשים שהיו גנוזים בתורה עצמה מאז הר סיני (כפי שיתבאר להלן).

תפקידו של משיח

הסבר הדברים:

6) בענין זה ידוע ומפורסם המשל הבא מפי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (נדפס בספר שמועות וסיפורים חלק ב ע' 143 (מרשימות ר' טוביה בעלקין) אות קלט): אדם ששומע שיחה מאחורי כותל, אבל בגלל הקיר והמרחק אין הוא מבין בדיוק את השיחה ורק מבין באופן כללי על מה מדובר, אבל בשום אופן אינו יכול לחזור על הפרטים.

אח"כ כאשר מספרים לו את השיחה על כל פרטים, נזכר הוא על התוכן ובכל רגע חושב לעצמו 'א' הָא, כלומר כעת אני כבר מבין את ההמשך והפרטים ששמעתי אז. והנמשל אנו לומדים חסידות ומבינים רק מעט, אבל כאשר ילמד זאת משיח לעתיד לבוא נוכל לומר 'א' הָא. מכיון שמי ששומע זאת בפעם השנייה מבין יותר טוב שלא לפי ערך ממי ששומע בפעם הראשונה.

7) ויקרא רבה יג, ג. נתבאר גם בקובץ ב' (סוף פרק א).

8) ראה רמב"ם הלכות יסודי-התורה תחילת פרק ט.

חשיבות גדולה יש בכך שה'תורה חדשה' תתגלה על ידי משיח דווקא. בעת מתן תורה בהר סיני הקב"ה נתן את התורה בעצמו לעם ישראל. מה-שאינ-כן ה'תורה החדשה', אף שהיא באה מלמעלה מאת הקב"ה, היא תבוא על ידי מלך המשיח, שהוא בשר ודם.

הטעם לזה הוא משום שכל חידוש בתורה צריך לבוא על ידי אדם, שהרי מאז מתן תורה, התורה "לא בְּשָׂמַיִם היא". ומשיח הוא אותו האדם המיוחד.

אף שהגמרא אומרת⁹: "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל ניתן למשה מסיני". בכל זאת, בכל דור ודור בא ה'תלמיד ותיק' ומחדש בתורה חידושים בשכלו שלו. על-ידי יגיעתו בתורה, הוא מגלה ומוציא מתוך התורה דברים חדשים.

גדולתו של מלך המשיח תהיה, שהוא יצליח ללמד גם אותם חלקים בתורה שהיו נסתרים ונעלמים לגמרי, עד שהתגלותם תהיה נחשבת כ'תורה חדשה'. אף שהקב"ה יגלה למלך המשיח את ה'תורה חדשה' בדרך של נבואה, משיח בכוח חכמתו הגדול יוכל להסביר את מה שהקב"ה גילה לו בדרך שגם אנו נוכל להבין בשכלנו, (כמו כל תלמיד ותיק' שלומד תורה ומחדש בה).

גם השינוי בהלכות התורה, כמו בעניין שחיטת שור הבר על-ידי הלווייתן, יהיה על-פי כללי התורה. אלא שבמציאות שתהיה אז, יגלה המשיח שדיני שחיטה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה מיוחדת זו דלעתיד לבוא, ולכן היא מותרת. וכך תהיה זו 'תורה חדשה', ועם זה, היא תבוא מתוך התורה שניתנה בהר סיני.

מי ילמד תורה לעתיד לבוא?

אף שכאמור עיקר לימוד ה'תורה חדשה' יהיה על-ידי משיח צדקנו עצמו, בדברי חז"ל מבואר שכמה אנשים נוספים ילמדו את בני ישראל תורה:

הצדיקים: על הפסוק¹⁰ "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", מפרש בתרגום יונתן: "ותקבלון אולפן חדת בחדוןא מבחירי צדיקא", היינו שבני ישראל ילמדו עניינים

9) מגילה יט, ב.

10) ישעי' יב, ג.

חדשים בששון מבחירי הצדיקים¹¹.

גם הרמב"ם בפירוש המשניות שלו מבאר¹² ש"התאוו הנביאים והחסידים [ל]ימות המשיח ... שיהיה בו מקיבוץ הצדיקים".

שבעה רועים: הרד"ק¹³ כתב שהשבעה רועים שיהיו עם מלך המשיח, שהם אדם, שת ומתושלח, אברהם, יעקב, משה ודוד "ירעו אותם דעה והשכל"¹⁴.

נשיאי ישראל: נשיאי ישראל שבמשך הדורות, יישארו בגדר נשיאים גם לעתיד לבוא¹⁵, וילמדו את העם תורה חדשה¹⁶. אף שעיקר לימוד התורה חדשה יהיה על-ידי משיח, אבל גם שאר נשיאי ישראל לעתיד לבוא ילמדו את העם נגלה דתורה וגם פנימיות התורה, כי חידושו של משיח¹⁷ הוא שדווקא הוא יגלה את הסודות הכי נעלים והכי פנימיים של התורה¹⁸.

משה רבינו ואהרן: במדרש¹⁹ מבואר שמשה ילמד לנו תורה לעתיד לבוא²⁰: "משה הוא שלמד תורה בעולם הזה והוא עתיד ללמד בעולם הבא". גם בגמרא מבואר²¹ שמשה ואהרן יורו אותנו איך להתנהג בכמה עניינים.

---

11 וראה גם רש"י ורד"ק עה"פ. מו"נ ח"א פ"ל. עמק המלך שער ט"ז (רישא דזעיר אנפין) פ"ט.

12 הקדמה לפרק חלק.

13 ירמ"י (ג, טו).

14 ראה סוכה נב, ב.

15 ראה תורת מנחם התוועדויות ה'ש"ת ע' 201. שם תשמ"ה ח"ה ע' 2619 ואילך.

16 ראה סוד"ה ויהיו חיי שרה תנש"א (ספר המאמרים מלוקט ח"ה עמוד ע). וראה תורת מנחם

התוועדויות תשמ"ב ח"א ע' 273. ועוד.

17 תורת מנחם התוועדויות תשמ"ו ח"ג ע' 138 ואילך בארוכה.

18 ועד"ז מצינו כמה צדיקים שיעשו פעולות לע"ל אע"פ שמשיח יהי' שם, כמו השבעה רועים ושמונה נסיכי אדם, (סוכה נב, ב), אליהו הנביא, משיח בן יוסף, קיסר ופלגי קיסר, אע"פ שלכאורה מובן בפשטות שמעלתו של משיח יהיה גדול מהם, ובפשטות הביאור בזה הוא כי ענינו של משיח יתבטא בפעולות וגילויים המיוחדים השייכים לו שלמעלה לגמרי מהמדריגות והפעולות שיעשו שאר הצדיקים. ולהעיר מדברי הזוהר ח"ב נד, א, אודות ה"יועצים" (מארי דעיטא) של מלך המשיח, והפירושים השונים שיש בזה, בפירוש אור יקר להרמ"ק, ואור החמה על הזוהר שם.

19 ראה שמות רבה ב, ו. וראה גם תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז ח"ג ע' 225.

20 בס' אש דת ח"ג ע' תעזו ואילך מבאר זה ע"פ הידוע שמשה הוא גואל ראשון וגואל אחרון, ע"ש. ועד"ז מבואר בדא"ח, שיש דרגא שלמעלה מטעמי תורה שיתגלה על-ידי משיח והוא תענוג העצמי הבלתי מורגש שיתגלה אח"כ שהוא מדרי' משה. ראה תורת חיים שמות (מהדורה החדשה) ע' קנה, ג ואילך ובהנסמך שם. המשך תרס"ו ע' צט. תורת מנחם התוועדויות תשי"ט ע' ח"ב ע' 254. וראה גם תורת שמואל תרמ"א ע' שצ ואילך.

21 יומא ה, ב. תוד"ה אחד פסחים קיד, ב.

משיח צדקנו או הקב"ה

ידוע שגילוי פנימיות התורה יהיה על-ידי משיח²². אבל מצינו גם בחז"ל שגילוי ה"תורה חדשה" יהיה על-ידי הקב"ה בעצמו²³ ("תורה חדשה מאתי תצא"²⁴).

יש כמה דרכים לבאר מהו ההבדל בין משיח שילמד תורה לבין מה הקב"ה ילמד²⁵:

תורתו של משיח ותורה חדשה: יש שתי מדריגות שונות בלימוד התורה לעתיד. יש את תורתו של משיח, שמשיח עצמו ילמד ויגלה סודות בתורה.

מדריגה שנייה יותר גבוהה הוא ה"תורה חדשה" שהקב"ה בעצמו ("מאתי תצא") ילמד²⁶.

יש מבארים שיהיה אז גם דרגות שונות בלימוד התורה של בני ישראל²⁷. מי שנמצא בדרגה גבוהה יותר יזכה ללימוד ישר מהקב"ה, ומי שהוא במדריגה נמוכה יותר ילמד מפי מלך המשיח. אבל מדברי הרבי משמע שהלימוד מפי הקב"ה לעתיד לבוא יהיה לכל אחד ואחד באופן שווה²⁸.

לימוד ממשיח הוא כמו לימוד עם הקב"ה: לימוד תורה מפי משיח נחשב כלימוד מפי הקב"ה, מכיוון שמשיח מאוחד עם הקב"ה בעצם מהותו ונשמתו²⁹. הרבי אומר

22 ראה הנסמן בלקוטי שיחות חלק כב ע' 77 בהערות. אותיות דרע"ק אות ז' (ועד"ז בילקוט שמעוני ישע"י רמז תכ"ט): "והקב"ה דורש להם (לצדיקים בג"ע) טעמי תורה חדשה שעתידי הקב"ה ליתן להם ע"י משיח....." (מובן מתוכן הענין שהכוונה בג"ע הוא לעולם התחיה, ראה שער הגמול לרמב"ן פ"ח. לקוטי שיחות חלק כד ע' 56 הערה 85. וראה גם שיעור קומה להרמ"ק סי' פ"ג. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א ע' רכ ואילך. ובכ"מ). ילקוט מדרשים ח"ד ע' צב. קהלת רבה פ"א, ח. וראה תרגום לשה"ש ח, א.

23 ראה במדבר רבה פרשה כ פיסקא כ (ועד"ז רש"י בלק כג, כג). וראה גם מדרש סעודת גן עדן (אוצר המדרשים ע' פ"ט; וע"ע רבינו בחיי שמות כג, יט). תנחומא כי תבא סי' ד. ילקוט מדרשים ח"ד ע' נ, קצ. תדב"א זוטא פ"כ. שו"ת הרדב"ז סי' תרס"ו. שיחות קודש תשנ"ב ח"א ע' 344 ואילך.

24 ראה ישע"י נא, ד "כי תורה מאתי תצא וגו'". (ובמצו"ד ורד"ק שם פירשו הענין על מלך המשיח). ויקרא רבה פ"ג, ג. (וראה אודות הוספת התיבה "חדשה", בבני יששכר מאמרי חודש סיון מאמר ה' אות ט'). רש"י שיר השירים א, ב.

25 ראה גם תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 289. יש להעיר שאפשר לפרש גם שיהיה החילוק בין תקופות שונות בגאולה.

26 ראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז ח"ד ע' 164. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 368. הערה בהקדמה לס' מעייני הישועה, וצילום הכת"ק שנדפס בריש הוצאה החדשה של הספר.

27 ספר אש דת שם ע' תפא ואילך. ולהעיר מס' חסד לאברהם אבן שתי מעיני ג' נהר כא.

28 תורת מנחם התוועדויות תשמ"ט ח"ד ע' 230.

29 הרבי מבאר בכמה מקומות (תורת מנחם התוועדויות תשד"מ ח"ב ע' 930 ואילך. וכע"ז

שבנוסף להלימוד על-ידי הקב"ה בעצמו, יהיה גם הלימוד על-ידי משיח צדקינו בש-ליחותו של הקב"ה³⁰.

אופן הלימוד

ראייה

אופן לימוד התורה שבו משיח ילמד את עם ישראל תורה בתקופת הגאולה, יהיה אחר לגמרי מהלימוד בזמן הזה³¹.

בימינו הלימוד הוא בעיקר על ידי שמיעת דברי הרב, כמו שתלמיד שומע דברי תורה מרבו.

אך משיח ילמד תורה באופן של ראייה!. והמעלה בזה הוא, כשאדם רואה דברים בעצמו מול עיניו, הוא רואה ומבין מיד את כל העומק והפרטים³².

וכמו שאפשר לראות בסיפור על האריז"ל, שפעם ישן בצהרי יום השבת, וכאשר קם סיפר לתלמידיו, שמשמים גילו לו כל-כך הרבה דברי תורה נפלאים - עד שכדי ללמודם ולהסבירם לאדם אחר הוא יצטרך שמונים שנה!.

מבואר שם תשמ"ו ח"ד ע' 230 שזהו התיווך בין הדיעות שביהמ"ק ייבנה ע"י משיח או ע"י הקב"ה), שמש"ח הוא דרגת היחידה שענינה הוא יחידה ליחדך שמתאחדת עם עצמות ומהות, נמצא שלימוד תורה מפיו של משיח הוא מפי הניצוץ בורא שבו ועד לעצמות ומהות. ולהעיר מהמבואר בד"ה משה קבל תשד"מ (ספר המאמרים תשד"מ ע' קלד ואילך) אודות הכוח שיש למשיח לגלות התורה חדשה ע"ש.

30) תורת מנחם התוועדיות תנש"א ח"ג ע' 150.

31) על השינויים באופן לימוד התורה, ראה גם באריכות בקובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג)

קובץ א' ע' 35 ואילך.

ראה ג"כ שיחות קודש תשל"ח ב' ע' 396, שהרבי דן בגדר של תושב"כ, תושבע"פ והדפסת וכתובת הלקים שונים מן התורה ואם יהיה שכחה - לעת"ל. עיין ג"כ בימות המשיח בהלכה ח"ב ע' שמה-שסב. 32) פרע"ח שער קרי"ש שעל המטה פ"א. ולהעיר שבכמה מקומות מובא המספר שישים שנה (ראה ספר המאמרים תש"א ע' 133 בערה).

כל עם ישראל

בימי משה רבינו היו בני ישראל רק שישים ריבוא (600,000), והוא לא היה יכול ללמד את כולם תורה ולשפוט אותם לבדו. לכן מינו "שְׁרֵי אֲלָפִים שְׁרֵי מֵאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׁרֵי עֶשְׂרֵת"³³, לעזור למשה לשאת את משא העם.

אבל בתחיית המתים יעמדו מיליוני יהודים שיקומו לתחייה!. לכן נשאלת השאלה: כיצד יוכל משיח ללמד את כולם תורה בבת אחת?

ובלשונו של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ³⁴: "בתחיית המתים יעמדו אלפי אלפים וריבוא רבבות, והיאך אחד [משיח] יוכל לשאת את כולם? ומה גם ללמוד עמהם!".

הביאור בזה הוא שמכיון שאופן הלימוד אז יהיה באופן של ראייה, לכן משיח יוכל ללמד את כל העם כולו תורה בבת אחת. וכמו שנאמר³⁵: "וְרָאוּ כָּל בְּשׂוֹר יַחְדָּו כִּי פִי ה' דִּבֶּר"³⁶.

יורה דרכי ה'

המצודות דוד כותב בנוגע לתורה חדשה שיהיה לעתיד לבוא³⁷: "כי מלך המשיח יורה את בני אדם ללכת בדרכי ה'".

על כך שואל כ"ק אדמו"ר הריי"ץ שתי שאלות³⁸:

(א) ב"דורו של משיח יהיו כולם צדיקים ובני תורה, ובתחיית המתים יקומו האבות משה רבינו וכל הצדיקים שבכל הדורות, אשר כולם יודעים את . . דרכי ה', ומה ילמד עמהם מלך המשיח?".

(ב) ימות המשיח הם תשלום שכר על העבודה והמצוות ("דרכי ה'") שאנו מקיימים כבר היום, היינו שכבר ידוע מה הן "דרכי ה'" לעבוד את ה'. אם כן, מהו אותם "דרכים חדשים" בעבודת ה' שמשיח ילמד ושעדיין אינם ידועים לנו כלל עתה?!

אדמו"ר הריי"ץ מסביר שענינו המיוחד של משיח הוא, שהוא יזכה לדרגה נעלה

---

(33) שמות יח, כא.

(34) ספר המאמרים תרצ"ט ע' 203.

(35) ישעיהו מ, ה.

(36) ספר המאמרים תרצ"ט סוף עמוד 207.

(37) ישעיהו נא, ד.

(38) ספר המאמרים תרצ"ט ע' 203.

במיוחד, והקשר הכי פנימי עם אלקות, (שנקרא דרגת ה"יחידה")³⁹.

לכן דווקא משיח ילמד "דרכי ה'" לפי פנימיות התורה, שהם דרכים חדשים לגמרי שהיו חסרים ונעלמים גם ממשה רבינו. כמו שאמרו חז"ל⁴⁰ שלמשה רבינו ניתנו 49 מתוך 50 שערי בינה. אך "שער הנו"ן" היה חסר לו.

התורה החדשה שילמד משיח היא על פי אותו "שער נו"ן" נעלם, ולכן זה יהיה פירוש חדש לגמרי בתורה⁴¹.

וממילא על-פי הפירושים החדשים בתורה שלא היו ידועים עד כה, יתגלו דרכים חדשים בעבודת ה' שמשיח ילמד⁴².

לסיכום

בימות המשיח יהיה שינוי באופן לימוד התורה שמשיח ילמד את בני ישראל בדרך של ראייה במקום שמיעה. ולכן משיח יוכל ללמד את כל עם ישראל בבת אחת.

כמו כן יתגלה אז "שער הנו"ן" הנעלם שהיה חסר גם למשה רבנו, ומזה יבואו פירושים חדשים לגמרי בתורה. ועל פי פירושים אלו יתחדשו גם דרכים חדשים בעבודת ה', שמשיח ילמד.

(39) ראה קובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ ג', ע' 44.

(40) ראש השנה כא, ב.

(41) ראה סה"מ תרל"ה ח"א ע' רנה, וסה"מ תרפ"א ע' ריז.

(42) ספר המאמרים תרצ"ט סוף עמוד 207.

מצוות בטלות לעתיד

חז"ל אמרו¹ ש"מצוות בטלות לעתיד לבוא". כלומר שלא יקיימו מצוות בזמן הגאולה². הרבה מפרשים ופוסקים סוברים שמאמר חז"ל זה מדבר על התקופה השייכת לנייה בגאולה של תחיית המתים בלבד, אך בתקופה הראשונה של ימות המשיח עדיין יקיימו את מצוות התורה³.

כך גם מכריע רבינו הזקן⁴: "מה שאמרו רז"ל דמצוות בטלות לעתיד לבוא, היינו בתחיית המתים, אבל לימות המשיח קודם תחיית המתים אין בטלים". וראיה לזה הוא ממה שמבואר במאמרי חז"ל במפורש על קיום מצוות ועל הלכות שונות שיהיו בימות המשיח, ואי אפשר לומר שאז "מצוות בטלות"⁵.

שינוי ברצון הקב"ה

אלא שכאן נשאלת שאלה גדולה: הרי לא יתכן שיהיה שינוי בקיום המצוות שהיא רצונו של הקב"ה?

והביאור הוא⁶, שהגדר של מצוות הוא ציוויים לאדם. גדר זה קיים רק כאשר האדם הוא מציאות לעצמו, ואז אפשר לדבר על ציווי שהקב"ה מצווה את האדם,

---

(1) נדה סא, ב.

(2) ראה באריכות שדי חמד מערכת המ"ם כלל ריח. וש"נ.

(3) ראה תוספות נדה, שם, ד"ה אמר רב יוסף, הרא"ה בפקודת הלוויים ברכות דף י"ח ע"א, הריטב"א נדה שם בדעת שמואל, היעב"ץ בחידושי למסכת ראש השנה דף ל' ע"א, והחיד"א (ספר פתח עיניים על אתר) כתב, כי כן עיקר, וכן נקט הגאון הקדוש ר' אלחנן וסרמן הי"ד בספרו קובץ שיעורים (ח"ב סימן כ"ט) כי יהיה זה לאחר תחיית המתים "דאילו לימות המשיח ודאי ינהגו כל המצוות".

(4) אגה"ק סכ"ו.

(5) ראה יעב"ץ בחידושי לראש השנה שם.

(6) ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 31.

שיתנהג על-פי רצונו של הקב"ה.

כלומר, ציווי הוא הוראה שניתנת מ"מִצְוָה" - שהוא מציאות אחת, ל"מִצְוָה" - מציאות נפרדת. בזמן הגלות בני ישראל הם כמו מציאות נפרדת מהקב"ה, ולכן צריכים ציוויים, כדי שנדע מהו רצונו של הקב"ה, איך יתנהגו בני ישראל.

אבל בתקופת תחיית המתים לא תישאר המציאות הנפרדת של האדם, והוא יהיה מאוחד לגמרי עם הקב"ה, עד שהם נעשים מציאות אחת, בבחינת "ישראל (על-ידי אורייתא) כולא חד"⁷.

לפי זה הפירוש בדברי חז"ל ש"מצוות בטלות לעתיד לבוא" הוא שלא יהיה עוד גדר של ציווי על האדם, מכיוון שהאדם לא יישאר מציאות לעצמו, אלא כל מציאותו היא שהוא מאוחד עם הקב"ה, וממילא הוא מקיים את רצון הבורא. דוגמה לכך הוא מאמר חז"ל⁸, שלעתיד לבוא אם יעלה על הדעת לקטוף תאנה בשבת, התאנה יצעק ויגיד שהיום הוא שבת קודש. אז לא יצטרכו לצוות שאסור לקטוף תאנה בשבת, אלא התאנה עצמה תצעק את רצונו של הקב"ה.

במילים אחרות: בוודאי גם בתקופת תחיית המתים יקיימו את המצוות בפועל, אבל לא מחמת ציווי שצריך לצוות עליו את האדם, אלא כדבר הטבעי ביותר שבא מעצמו. כשם שכיום אין צורך לצוות את האדם לאכול ולשתות או להיזהר מפני אש, שכן זה הטבע של מציאות העולם, כך בזמן התחייה לא יהיה צורך ב'מצוות' (ציווי לאדם) שכן מציאות העולם עצמו יהיה עולם שקיום המצוות, הוא הדבר הכי טבעי.

מצות בטלות בתקופה הראשונה

כפי שלמדנו, בתקופה הראשונה של ימות המשיח עדיין לא יתבטלו מצוות התורה. יחד עם זאת, יש כמה נקודות שעדיין לא ברור איך יתקיימו בפועל. למשל, האיסור על אכילת גיד הנשה:

התורה אוסרת את אכילת גיד הנשה, משום שיעקב אבינו התאבק עם מלאך בלי לה לפני שפגש את אחיו עשו. בעת המאבק, המלאך נגע בכף ירך של יעקב והוא יצא מזה צולע. מאותו רגע, נאסר על בני ישראל לאורך כל הדורות לאכול את גיד (עצב) הירך הזה כדי להזכיר מה שקרה אז ליעקב⁹.

(7) לשון הוזהר חלק ג, דף עג, א.

(8) מדרש תהילים מזמור עג, בסופו.

(9) בראשית, לב, כה-לג.

הרבי אומר שלא ברור איך תהיה ההנהגה בזה בימות המשיח¹⁰:

מצד אחד בתקופה הראשונה של ימות המשיח כל המצוות נשורות, כולל האיסור הזה לאכול את גיד הנשה.

אבל מצד שני, קשה להבין איך בזמן הגאולה כשהכל יהיה רק טוב, יכול להישאר איסור כזה שנועד כדי להזכיר מקרה "בלתי נעים" שקרה ליעקב אבינו.

אם כן יש כאן ספק איך בדיוק יתקיימו מצוות כמו גיד הנשה באותה תקופה¹¹.

למסקנה הרבי מסביר שבסופו של דבר, כשנזכה להתגלות התורה בימות המשיח, אז יהיה ברור שאין שום אפשרות לקיום עניין שלילי כלשהו במצוות התורה. כלומר, אז יתגלה באופן ברור התכלית הפנימית והחיובית של כל מצווה, כולל זו של איסור גיד הנשה. גם באיסור זה יש נקודה פנימית חיובית, שרק לעתיד לבוא נזכה להבין בשלמות ונראה שאין בו שום זכר לדבר שלילי חס ושלום.

---

(10) שיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 566.

(11) גדולי האחרונים דנו בנושא זה באריכות, ראה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' שלב ואילך. ועוד. ראוי לציין ג"כ לדברי בעל ההפלאה בספר פנים יפות (דברים ב, עה"פ אתם עוברים) שגיד הנשה נאסר "עד לעתיד".

שינויים כלליים בהלכות התורה

יתבטלו כל גזירות חכמים

אדמו"ר הזקן כותב¹, שרוב הגזירות והחומרות שחכמים תיקנו, התחילו בזמן בית המקדש השני. כי בזמן בית המקדש הראשון, עם ישראל היה נזהר באופן טבעי שלא לעבור על דברי התורה חס וחלילה, והיצר היה חלש יותר.

רק בבית המקדש השני ראו חכמים שעלולים חס וחלילה להיכשל בדברי תורה. לכן הם תיקנו כמה סייגים שירחיקו את האדם מלעבור על התורה.

לפי זה, יתכן שכשיבנה בית המקדש השלישי ותבוא הגאולה, שוב יהיה לנו את אותה זהירות טבעית בקיום התורה. אז כל התקנות של חז"ל יתבטלו.

הרבי כותב שבתקופת הגאולה "יתבטלו כל הענינים דגזירות"². אך במקומות אחרים משמע מדברי הרבי שגם בעתיד יהיו גזירות חכמים³ (לפחות בתקופה הראשונה של ימות המשיח)⁴.

(1) לקו"ת דרושים לר"ה נז, ג. וראה ג"כ שם (מטות) פה, א.

(2) מאמר ד"ה יו"ט של ר"ה - ליל ער"ה תשמ"ג (ספר המאמרים מלוקט ח"א ע' תכח).

(3) ראה מה שכתב הרה"ח אברהם מענדל שי' פרידלאנד בקובץ הערות התמימים ואנ"ש (770) (ש"ק פרשת לך לך תשע"ב) ע' 10 ואילך) באריכות. הוא מציין שם גם למה שמבואר בספר הליקוטים ערך "מצוות דרבנן" (ע' א'שמה) שמצוות דרבנן לא יתבטלו לעת"ל, ואדרבה יהיו "יותר נעלים ממ"ע דאורייתא", ומתווך שיש חילוק בין מצות עשה דרבנן לגזירות דרבנן.

(4) ראה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תכא ואילך. קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון

גיל החיובים לעתיד לבוא

דור המבול ודור הגאולה

יש פסוק בנבואת ישעיהו שמתאר את ימות המשיח כך: "כִּי הַנְּעָר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת"⁵. בקשר לכך מצינו כמה מקורות בחז"ל ובמפרשים שמדברים על כך שבימות המשיח, גיל החיוב במצוות ובעונשין⁶ יהיה בגיל מאה שנה⁷, לא כמו היום שהזמן שהאדם מתחייב במצוות הוא בגיל שלוש עשרה⁸.

כך גם היה בתקופה לפני מתן תורה. בפירוש רש"י מבואר הסיבה שנח הוליד בנים רק כשהיה חמש מאות שנה היא כדי שבניו לא יהיו בני מאה שנה בתקופת התחלת המבול, שהרי רק מגיל מאה שנה נחשב אדם כמי שיכול לקבל עונש, ולכן הולידם נח רק כשהיה בגיל חמש מאות שנה כדי שלא ייענשו יחד עם דור המבול⁹. בימות המשיח יחזור ענין זה, שרק בגיל מאה יהיה חיוב במצוות¹⁰.

טעמים והסברים

נאמרו בזה כמה הסברים:

א) שלימות הדעת: הטעם לכך שרק בגיל מאה נחשבו כמי שיכול לקבל עונש, כי בדרך המבול רק בגיל מאה שנה הגיע האדם לשלימות הדעת¹¹. ביחס לאריכות החיים

תתשטז ע' 7 ואילך. ולהעיר ג"כ מדברי הרמב"ם (והראב"ד והכסף משנה) בהלכות ממרים פ"ב הלכה ט, שיתכן לומר (בדרך החריפות) שהרמב"ם סובר אשר מצוות דאורייתא הוי לדורות וכפי שכותב בהלכות יסודי התורה (פ"ט הלכה א) "לעולם ולעולמי עולמים", משא"כ תקנות מדרבנן אינם לעולם מפני שהותקן רק עד ימות המשיח.

(5) ישעיה סה, כ.

(6) אף שאז לא יהיה שייך הענין דחטא, אבל יתכן לומר שמדובר בתקופה שלפני תחיית המתים שאז עדיין ישנו למציאות הרע בעולם כמבואר בכ"מ (ראה אג"ק ח"ב ע' סח. ח"ז ע' שנו. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576). ובזמן זה גופא ענין החטא שייך רק באומות העולם (ראה באגה"ק כו).

(7) רש"י עה"פ.

(8) ראה מה שביאר הרב שלום ש"י צירקינד במאגר 'ערכים בעניני משיח' באתר 'תורת הגאולה' תחת הכותרת: "גיל מאה שנה לחיובים לע"ל", איך זה מתאים עם ההלכה עכשיו שיש חיוב עונשים בבני י"ג שנה, ואיך אפשר להיות שינוי בזה.

(9) פרש"י עה"פ בראשית ה, לב ד"ה בן חמש מאות שנה.

(10) ראה בראשית רבה פכ"ו, ב. מדרש שוחר טוב על תהלים מזמור א' (אות יב). וראה בפירוש

המיוחס לרש"י לבראשית רבה שם.

(11) ראה בפירוש הרד"ק בראשית ה, ג. ולהעיר מפירושי התורה לר' חיים פלטיאל ריש פ' חיי

שהיה אז (שחיו אלף שנה), וגודל הדעת שהיה להם בשנים מאוחרות יותר, לא היה בדור המבול שלימות הדעת לפני גיל מאה¹².

כלומר, מכיוון שהם חיו אלף שנה, החכמה שלהם המשיכה לגדול ולהתפתח עוד הרבה זמן. לכן, אפילו לפני גיל מאה שהם כבר היו מאוד חכמים, החכמה שלהם בגיל הזה עדיין לא נחשבה ל"שלימה" ביחס לחכמתם העצומה שהגיעו אליה אחרי שעברו את גיל המאה.

ב) ביחס לגיל: בתורת החסידות מבואר¹³ שכל שמקור ההשפעה והחיות לעולם הוא מאור נעלה יותר שלמעלה מן הטבע, כך יש לאדם חיים ארוכים יותר. לפני המבול הייתה אריכות הימים משום שאז היה גילוי אלקות נעלה ביותר, לכן חיו אלף שנה.

לכן בדור המבול שהיו להם חיים ארוכים, הגיל שהם נהיו "בר עונשין" היה רק בגיל מאה, כי ביחס לחיים ארוכים של אלף שנה כפי שהיה לפני המבול, הגיל מאה נחשב כגיל הבגרות של בר מצווה.

כמו כן לעתיד לבוא הגילוי אלקות יהיה גילוי נעלה ביותר, לכן יהיו חיים ארוכים (ונצחיים¹⁴) ורק בגיל מאה האדם יהיה חייב במצוות.

שרה דזמן חיוב העונשין היה הכל תלוי בחכמתו של האדם (ועד"ז בביאורי ר' נתן שפירא בס' אמרי שפר ריש פ' חיי שרה).

אף-על-פי שידוע שבדורות הקודמים (כמו דור המבול עצמו) הגיעו למצב של דעת הרבה יותר מוקדם מבודרות אלו (ראה סנהדרין סט, א תוד"ה בידוע. וראה לקו"ש חט"ו ע' 291) וכן יהיה גם בימות המשיח (ראה בכ"ז בלקו"ש ח"כ ע' 20, לקו"ש חכ"ט ע' 14, לקו"ש חל"ה ע' 68, ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 74, ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 131 הערה 38 בשוה"ג, ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 744 הערה 93 בשוה"ג, תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ג ע' 1287, שם התוועדיות תשמ"ה ח"ג ע' 1807), מכל מקום לגבי אריכות החיים בדור המבול (שחיו אלף שנה), וגודל הדעת שהיה להם בשנים אחר-כך, לא היה בדור המבול שלימות הדעת לפני גיל מאה.

12) ראה ג"כ בספר המאמרים תרכ"ו שבהערה הבא.

13) אור התורה לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, על ספר ויקרא ח"א ע' שייב (הובא ג"כ בשיחת יום ב' דחג השבועות תשי"ב ס"ט (תורת מנחם התוועדיות ח"ה ע' 245). וע"ע ברבינו בחיי עה"ת דברים יא, כא. בראשית ו, י"ג. בס' פרדס יוסף ח"ב בתחילתו ע' כט. וראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון א'סו ע' 14 ואילך, בהחילוק בין פי' רבינו בחיי והצ"צ), ובלקוטי תורה - תורת שמואל תרכ"ו, ע' ככג.

14) ראה מה שביאר הרב שלום שי' צירקינד במאגר 'ערכים בעניני משיח' שם. עיי"ש שמציע לבאר שאף שיהיו אז חיים נצחיים, מכל מקום החיים יתחלקו לתקופות של אלף שנה, וביחס לתקופה זו של אלף שנה נחשב גיל מאה שנה כ'בר עונשין'.

שינויים על-פי כללי התורה

בפרקים הבאים נלמד על כמה וכמה דברים האסורים באכילה או איסורים שיהיו מותרים לעתיד לבוא, וחשוב להקדים:

הנביא ירמיהו אמר¹⁵: "הֲצִיבִי לָךְ צִיָּנִים". במדרש ספרי¹⁶ מבאר את הפסוק: "אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוץ לארץ, היו מצויינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים [..] כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני, היו מצויינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים".

דהיינו, שכללות עבודת בני ישראל במשך ימי הגלות היא בבחינת חינוך והכנה לקראת השלימות של עבודת ה' בזמן הגאולה¹⁷. התורה ומצוות שמקיימים בזמן הג' לות הוא "רק" כמו ציון וסימן לתורה ומצוות "האמיתיים" שקיימו בזמן הבית וקיימו לעתיד לבוא, שאז נקיים את המצוות באופן נעלה ושלם יותר¹⁸.

אך חשוב לזכור שיש לנו כלל שהתורה לא תשתנה לעולם גם בזמן הגאולה¹⁹: "זאת התורה לא תהיה מוחלפת".

ואכן הרבי מסביר²⁰, שכל שינוי בהלכה בגאולה יקרה רק אם בית הדין הגדול בירושלים יתכנסו, ויבינו על פי כללי התורה את הטעם לשינוי, ויחליטו על כך.

למשל, בנוגע לזה שההלכה תהיה כבית שמאי, ההלכה ישתנה רק אחרי שכך יהיה דעת רוב החכמים בבית דין הגדול.

היינו, שכל דבר בתורה ומצוות שישתנה לעתיד לבוא, הוא אך ורק כאשר בית דין הגדול שבירושלים ישבו וידונו בעניין זה, ויבינו בדעתם את טעם השינוי על-פי כללי התורה, ויפסקו כן.

(15) ירמיהו לא, כ.

(16) דברים, מג.

(17) לקו"ש ח"ט שם. שם ח"ח ע' 103 הערה 91. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז ח"ג ע' 118.

שם תשמ"ט ח"ב ע' 275. ספר השיחות תשי"ג ח"ב ע' 459.

(18) נתבאר בקובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ א' ע' 23 ואילך.

(19) ה'עיקר' התשיעי משלושה-עשר עיקרי-האמונה של הרמב"ם.

(20) ראה ספר השיחות ה'תנש"א ח"ב ע' 571 ואילך.

ולכן, כשלומדים דברי חז"ל והמדרשים על הלכות שישתנו לעתיד לבוא, וכמו
מה שידוע ש'עתיד חזיר להיטהר'²¹, אז ביחד עם ההתלהבות וההתפעלות משינויים
אלו, צריך להשתדל גם להבין את הטעם והסברה איך בדיוק זה אפשרי לפי כללי
התורה.

בעלי חיים שיטהרו

החזיר

בפרשת שמיני התורה מדבר על הבהמות, החיות, העופות והדגים האסורים באכילה. בפרשה זו יש גם פסוק מיוחד שבו מופיע איסור אכילת החזיר, ובנושא זה יש דבר מעניין: לעתיד לבוא, החזיר יהיה מותר באכילה.

במקומות רבים (בשם חז"ל), מצוי המאמר הבא¹: "למה נקרא שמו חזיר? שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל", וכן: "עתיד חזיר ליטהר".

האור החיים הקדוש, מסביר את הסיבה לכך על פי דיוק בלשון הפסוק²: "וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְּרִי פְרֹסָה הוּא וְשֵׁסַע שֵׁסַע פְּרֹסָה וְהוּא גֵרָה לֹא יִגַּר טָמֵא הוּא לָכֶם". האור החיים הקדוש מסתמך על המילה "והוא" בפסוק, שמשמעותה "אם", ומפרש שאם החזיר אינו מעלה גרה (כרגע) הוא אסור, אבל אם בעתיד הוא כן יעלה גרה, החזיר יהיה מותר.

וזה אכן מה שיקרה לעתיד לבוא, החזיר יעלה גרה, ולכן יהיה מותר באכילה.

אבל הרדב"ז חולק על הסבר זה, ומסביר את המאמר שלא כפשוטו³. לשיטתו אין הכוונה שיהיה מותר לאכול בשר חזיר, שהרי מצוות התורה הן נצחיות. אין זאת אלא ש"יהיו ישראל אוכלים משמנים כאילו הותר להם בשר חזיר", אבל החזיר עצמו יישאר טמא.

(1) נסמנו בלקוטי שיחות חלק כט ע' 128 הערה 58.

(2) ויקרא יא, ז.

(3) שו"ת ח"ב סימן תתכח.

יש ראשונים⁴ שפירשו מאמר זה רק כמשל על מלכות אדום, ולא על החזיר כפ' שוטו, שיישאר אסור לעולם.

לויתן

בעל-חיים נוסף שאסור כיום באכילה (לפי שיטה אחת), ולעתיד לבוא יהיה מותר, הוא הלויתן. לדעת הירושלמי⁵, הלויתן הוא דג טמא כיום, ובכל-זאת לעתיד לבוא הקב"ה יכין ממנו את הסעודה המיוחדת לצדיקים, כי אז יתיר אותו הקב"ה באכילה. כדאי לציין שלפי מה שמובא בתלמוד בבלי⁶, גם כיום הלויתן כבר מותר באכילה.

כל הבעלי חיים הטמאים

כבר נתבאר שבתקופה הראשונה של ימות המשיח, יהיה גילוי אור אלוקי בעולם, אבל עדיין תהיה קיימת מציאות מסוימת של רע בעולם. מה-שאינ-כן בתקופה השנייה, כבר יתבטל הרע לגמרי מן העולם.

ולכן, בתקופה הראשונה עדיין יהיו בעלי-חיים טמאים בעולם, ואז רק החזיר יהיה מותר באכילה⁷. אך בתקופה השנייה, כאשר יתקיים דברי הפסוק⁸ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", לא תהיה עוד מציאות של בעלי חיים טמאים, משום שכל קיומם וחיותם באים מה"קליפות". ואז כל הבהמות הטמאות יהיו מותרים באכילה⁹.

(4) רבינו בחיי ויקרא שם. ריטב"א קידושין מט, א.

(5) מסכת שבת סוף פרק ט.

(6) חולין סז, ב.

(7) לקוטי שיחות חלק יד ע' 260. הרבי אינו מביא שם את שיטת הירושלמי (שהובא לעיל) שאז

הלויתן יהיה מותר.

(8) זכריה יג, ב.

(9) להעיר שבמדרש (תהלים, מזמור קמו) יש מחלוקת בדבר: לפי הדעה הראשונה יתיר הקב"ה

את כל הבהמות האסורות, ולפי הדעה השנייה הן ייעלמו מן העולם לגמרי.

גמילות חסדים

בפרשת בהר התורה מצווה אותנו על מצות גמילות חסדים¹: "וְכִי יִמּוֹךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ". כלומר, אם יש יהודי שאין לו כסף ואינו יכול לפרנס עצמו, עלינו לסייע ולחזק אותו.

ונשאלת השאלה, בימות המשיח יהיו כולם עשירים מופלגים, ואיך נקיים אז את המצוה לעשות צדקה וחסד, והרי כל מצוות התורה הם נצחיים לעד?

ובכן, לכל לראש, בתקופה הראשונה של ימות המשיח כן יהיו עניים, לדעות מסוימות². כך מוכיח האמורא שמואל³ מהפסוק⁴: "כִּי לֹא יִחְדַּל אֲבִיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ".

הרמב"ם כותב כך במפורש בפירוש המשניות שלו⁵: "ויהיו בימיו (של משיח) עשירים ואביונים, גיבורים וחלשים, כנגד זולתם". אך השאלה היא דווקא על התקופה השנייה של הגאולה, שבה יהיה, שפע רב, ואז לא יהיו עניים.

בעצם, הרמב"ם מסביר (בכללים למניין המצוות), שאף אם לא אפשרי לקיים מצוה בפועל, זה לא מכריח שהמצוה יתבטל. וכמו מצות מחיית עמלק, שקיימת תמיד. גם אחר מחיית עמלק לגמרי עדיין יהיה לנו חיוב על כך. ועל דרך זה גם החובה

---

(1) ויקרא כה, לה.

(2) ראה ספר ימות המשיח בהלכה ח"א ע' קסה ואילך.

(3) שבת סג, א.

(4) דברים טו, יא.

(5) ראה דברי הרמב"ם בפירוש המשניות שלו (הקדמה לפרק חלק): "ויהיו בימיו (של משיח)

עשירים ואביונים, גיבורים וחלשים, כנגד זולתם". אולם בתרגום קאפה, ענין זה ליתא, ושם כתוב רק "וישאר ביימי החזק והחלש ביחס לזולתו". וראה מה שהאריך בזה בספר בית אלקים להמבי"ט שער היסודות פרק ס.

על היהודי לדאוג לצרכי העני והאביון קיים אפילו כשעכשיו אין 'צורך' בעשיית חסד.

בכל זאת קשה לומר שמצות גמילות חסדים לא יתקיים בפועל, שהרי חז"ל אמרו⁶: "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". אם אחד העמודים שעליהם עומד העולם הוא גמילות החסדים, איך אפשר לומר שיהיה זמן שבו לא יהיה גמילות חסדים? כיצד יעמוד העולם ללא ה'עמוד' של גמילות חסדים?

קיום המצוה ברוחניות

החתם סופר⁷ שואל שאלה דומה גם לגבי זמן הגלות, בו חסר עבודת הקרבנות, שהוא עמוד ה"עבודה" (שעליו העולם עומד).

החתם סופר מסביר על-פי דברי חז"ל שעל-ידי לימוד הלכות הקרבנות, הרי זה נחשב כאילו מקריב קרבן בפועל⁸. לימוד זה מחזיק את העולם במקום עבודת הקרבנות, עד שיחזרו ויקריבו קרבנות בפועל ממש בתקופת ימות המשיח.

ועל-פי-זה מסביר החתם סופר, שלעתיד לבוא לימוד הלכות צדקה וגמילות חסדים, הוא זה שיקיים את העולם במקום נתינת הצדקה בפועל ממש.

הרבי דן בנושא זה מספר פעמים בשיחות. באחת מהן מוסבר, שגם לעתיד לבוא ימשיכו להתקיים הבדלים בין אנשים מבחינה רוחנית. ולפיכך, בתחום זה יהיה מקום לגמילות חסדים, שמי שעוסק בנושא מסוים בלימוד התורה יכול ללמד ולעזור לחבירו⁹.

קיום המצוה בגשמיות

על פי ההסברים שהובאו עד כה, בימות המשיח אופן קיום מצות "גמילות חסדים" תהיה אך ורק בתחום הרוחני כמו לימוד התורה.

אך יש הסבר נוסף, שגם בגשמיות ימשיכו לקיים גמילות חסדים על-ידי הלוואת כספים. יהודים ילוו זה לזה, אף על פי שאין בכך כל צורך¹⁰, רק כדי לקיים בכך את

(6) משניות אבות א, ב.

(7) בספרו תורת משה ר"פ בחוקותי.

(8) ראה מנחות קי, א. וראה ג"כ לקוטי שיחות חלק חי ע' 414-413 ועוד.

(9) תורת מנחם תשמ"ט ח"ד ע' 322-321.

(10) בענין זה (הלוואה כספית רק כדי לקיים את עמוד החסד) ראוי לציין לסיפור מפורסם

מצוות החסד שעליו העולם עומד¹¹.

צדקה בשבת

הרבי אומר¹² שיש לומר שלעתיד לבוא יהיה אפשר לקיים מצות הצדקה בשבת גם על ידי נתינת כסף. הטעם לכך הוא משום שיתבטלו הגזירות שקבעו חז"ל בנוגע לאיסורים שונים בשבת מחמת טלטול מוקצה וכדומה.

יותר מזה: לעתיד לבוא אף יתבטל ההבדל בין רשות הרבים לרשות היחיד שמ' בואר בתחילת מסכת שבת, בקשר לדין של "פשט העני את ידו". ולפיכך, יהיה אפשר לקיים את מצוות הצדקה גם על ידי מתן צדקה לאדם הנמצא ברשות אחרת, דבר שהיה אסור עד כה מחמת איסור טלטול בין רשויות¹³.

מצד שני ברור שעדיין יהיה איסורי מלאכות השבת מן התורה, וכמו שמבואר במ' דרש¹⁴: "לעתיד אדם הולך ללקוט [=לקטוף] תאנה בשבת, והיא צווחת ואומרת שבת היא". הסיבה שהתאנה עצמה תזעק היא משום שבזמן הגאולה יהיה גילוי אלוקות בכל העולם, ולכן גם הדומם והצומח ירגיש את מציאותו של הקב"ה ושאינ בעולם אלא ה' אחד¹⁵.

שסיפר כ"ק אדמו"ר הרי"ץ על החסיד ר' ישראל מפאלאצק (ספר השיחות תש"א ע' 44-45, נזכר גם בקצרה בספר השיחות תש"ו - ה'ש"ת ע' 95 בשולי הגליון. הרבי גם הביא את סיפור זה באגרות קודש ח"ז ע' קסד-קסה).

11 לקוטי שיחות חלק כד ע' 317. וראה תורת מנחם התועדויות תשמ"ב ח"ב ע' 916 שיתכן שלעת"ל שבנ"י יהיו עשירים, יתקיים כללות הענין דגמילות חסדים, משום שלפעמים גם עשיר זקוק גם הוא לגמילות חסד, כדי שיוכל להרויח ממון רב ביותר, בכדי לתת צדקה באופן מרובה יותר.

12 תורת מנחם התועדויות תשמ"ח ח"ד ע' 377. הרבי מוסיף שם שכאשר יבוא אליהו הנביא יתרבר הדבר לאשורו.

עוד ענינים שהרבי מביא בקשר לביטול הגזירות וסייגים בשבת: אז יתבטל הגזירה שאין דנין בשבת (תורת מנחם התועדויות תש"נ ח"ד ע' 86 הערה 14) וכן יש מקום לומר שיהיו נישואין גם בשבת (תורת מנחם התועדויות תשמ"ט ח"ד ע' 320).

13 תורת מנחם התועדויות תשמ"ח שם. יש להעיר שעדיין צריך ביאור מהו הכוונה בזה, שהרי גם הענין של "פשט העני את ידו" והחילוק בין רשות היחיד לרשות הרבים הוא מהתורה. ואם-כן צריך להבין איך זה מתיישב עם מה שנאמר להלן שעדיין יהיו איסורי שבת מן התורה לעתיד לבוא.

14 מדרש תהלים מזמור עג, בסופו.

15 לקוטי שיחות חלק יא ע' 69. תורת מנחם התועדויות תשמ"ט ח"ב ע' 561. וראה ג"כ ה'יום

יום' ט"ו אדר א'.

תפילות

תפלות כנגד קרבנות

יש מחלוקת מפורסמת בגמרא אודות הגדר של תפילה¹. יש סוברים שחכמים תיקנו את התפילות כנגד התפילות של אבותינו הקדושים, ויש אומרים שחכמים תיקנו את התפילות כנגד הקרבנות התמידיים שהוקרבו בבית המקדש.

גם לפי השיטה הראשונה, שהתפילות הם כנגד תפילות האבות, בכל זאת חכמים קבעו את זמני התפילות לפי זמני הקרבנות². לפיכך, בין התפילות לבין הקרבנות יש קשר פנימי ועמוק.

הרמב"ם כותב³ שעזרא ובית דינו תיקנו שמספר התפילות בכל יום יהיה כמספר הקרבנות: "שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין, כל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף . . . וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה". מחבר השולחן ערוך, רבי יוסף קארו כותב⁴, שהרמב"ם פוסק כמו השיטה שהתפילות הם כנגד קרבנות התמידים.

---

(1) ברכות כו, ב.

(2) עיין בפירוש דברי הגמרא שם "אסמכינהו רבנן אקרבנות" שיש שני פירושים: הראשון מבואר בשטמ"ק שם, ובספר 'בית יוסף' ובמהר"ץ חיות שם. הפירוש השני נתבאר בספר 'האשכול' סי' י', וכ"כ בצל"ח שם.

(3) הלכות תפלה פ"א ה"ה.

(4) בפירושו על הרמב"ם 'כסף משנה' שם. ועיין לה"מ שם. ועיין גם בשו"ע אדה"ז ר"ס פט, ובסי' צח סעי' ד' דכתב: "התפלה היא במקום קרבן". ובשל"ה (מס' פסחים קמב, א) כתב וז"ל: "ונשלמה פרים שפתינו, ע"כ תקנו אנשי כנה"ג התפלה כנגד התמידין, ותפילת המנחה היא נגד תמיד של בין הערביים וכו", עכ"ל. ובסידור אדה"ז (לפני "סדר קרבן פסח") כתב וז"ל: "ונשלמה פרים שפתינו, ותפלת מנחה היא במקום תמיד של בין הערביים וכו", עכ"ל (וראה לקוטי שיחות חלק לב ע' 36 ואילך).

ולפי זה, כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו, ויחזרו כל עבדי דות הקרבנות בבית המקדש כבימים עברו, מתעוררת השאלה האם יהיה עדיין חובה להתפלל שלוש פעמים בכל יום?

ענינו של התפילה

החיד"א מבאר⁵ שעיקר תקנת התפילות הייתה כדי לקיים את מצוות התפילה⁶.

ולכן גם בזמן בית שני, כאשר הקריבו את קרבנות התמיד והמוספים, בכל זאת תיקנו חז"ל להתפלל 18 ברכות של שמונה עשרה בתפילת שחרית, כפי שתיקנו עזרא ובית דינו.

יש לכך ראייה ברורה מהגמרא במסכת סוכה⁷, שם מפורש שגם כאשר הקריבו את התמידים, בכל זאת התפללו שחרית מוסף⁸ ומנחה.

על-פי-זה יוצא שאפילו לפי השיטה שהתפילות נתקנו כנגד התמידים, הרי יסוד החיוב של תפילה הוא כדי לקיים את מצות התפילה, ולא רק כתחליף לקרבנות, אלא שזמני התפילות נתקנו כנגד ובהתאם לזמני קרבנות התמידים⁹, ולפיכך גם בימות המשיח כשיקריבו קרבנות, ימשיכו להתפלל שלוש תפילות בכל יום¹⁰.

שינוי הנוסח

במדרש מובא¹¹ ש"כל התפילות בטלות לעתיד לבוא וההודאה אינה בטלה". בימות המשיח, כששפע הטוב יהיה מושפע בהרחבה, הרי שתפילת שמונה עשרה לא תהיה עוד באופן של בקשת צרכים, אלא בדרך של הודאה ושבח לה'.

וכפי שמסביר הרד"ק¹²: "רצה לומר באמרו כי התפלות בטלות, שלא יצטרכו

5) ס' מחזיק ברכה' להחיד"א ס' מח. והביא החיד"א שכ"כ גם בשו"ת התשב"ץ (ח"ב ס' קסא) שהיו מתפללין י"ח בזמן הבית. ועי' גם בס' 'פתח עינים' סוכה שם שכתב כן. ועי' ב'יפה תואר' בראשית פ' ה' ס' ו' שכתב ע"ז, וכ"כ ב'יפה מראה' ברכות פ"ד (הובא בס' 'אסיפת זקנים' ברכות ומגילה שם).

6) שהיא מצוה מן התורה לדעת הרמב"ם, או מצוה מדרבנן לדעת הרמב"ן.

7) סוכה נג, א.

8) בגדר תפלת מוסף ואם יהיה חיוב לעת"ל ראה באריכות בימות המשיח בהלכה חלק א ע'

קמד-קנו.

9) אבל כמובן שגם בזמן הגלות יש לתפילה משמעות נוספת של תחליף לקרבן.

10) ימות המשיח בהלכה ח"א שם.

11) ויק"ר פ' צו ט, ז, ילקוט שמעוני תהלים תתנד. ועוד.

12) אבודרהם (סדר תפלות של חול סוף שער ה') בשם הרד"ק.

לשאול צרכי עולם, כי בטובה גדולה יהיו כל הימים ואין להם אלא שבח והודאה לשם יתברך".

כך גם מפרש רבי משה בר יוסף מְטָרָאנִי (המב"ט)¹³ את הפסוק¹⁴: "וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך": "להורות לך כי בזמן שאנו בגלות הוא שאנו מסדרים שבחו של מקום ואנו מתפללין לְאֵל-שיושיענו מכל צרותינו, אבל כישקבץ אותנו ויצילנו מן הגוים, אז לא תהיה תפלתנו אלא שבחים והודאות לְאֵל-יתברך, ולא תפלה ותחנה, כי לא יארע לנו שום נזק וצער, לשנתפלל עליו, אלא נשבח ונעריץ אותו ונודה לשמו כמו שהמלאכים עושים שמקדישים ומעריצים את הָאֵל-ואינם מתפללים, כי אין להם צורך לשום דבר, כך נהיה אנחנו בזמן העתיד במהרה בימינו".

כלומר, ברור שגם בימות המשיח תהיה חובת תפילה¹⁵, אך בנוסח שונה, כי הב' קשות האיטיות והגשמיות לא יהיו חלק מנוסח התפילה¹⁶.

המב"ט מפרט את השינויים שיהיו בחלק מהברכות בימות המשיח¹⁷:

בברכת "תקע בשופר גדול" נאמר "נודה לך על שהשבת שופטינו כבראשונה והסי' רות ממנו אנחה ויגון". וכן בברכות "בנה ירושלים" ו"את צמח דוד" תהיה הוספת לשון של הודאה על קיום הבקשות והדברים שהתפללנו עליהם עד כה.

עם זאת, ברור שעיקרה של תפילת שמונה עשרה תישאר גם בימות המשיח, ורק פרטים מסוימים בתוכה ישתנו לצורת הודאה על הגאולה שארעה¹⁸.

על פי חסידות, מבאר כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק¹⁹, כי עניין התפילה הוא בירור נפש הבהמית, אך לעתיד לבוא, כשיתברר הנפש הבהמית לא יצטרכו לתפילה. אך ענין ההודאה מגיע עד הקב"ה עצמו (כביכול), ולכן לא תתבטל לעתיד לבוא.

13 ספר בית אלוקים (שער התפלה פ"ג).

14 דברי הימים (א) טז, לה.

15 כמבואר לעיל ע"פ החיד"א וכן להלן אודות שמונה עשרה לעת"ל. וראה ג"כ ימות המשיח

בהלכה חלק ב' ע' קנז.

16 עוד בנושא זה ראה בקובץ 'תורת נחלת הר חב"ד' גליון סח ע' פח.

17 ס' בית אלוקים להמב"ט (שער היסודות פרק סא).

18 אם יהיו שמונה עשרה ברכות דווקא, ראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תשמא

ע' 12. שם גליון תשמב ע' 5.

19 ספר הליקוטים, (כ-ל) ע' תרעד.

תפילות בקול רם

שמונה עשרה בקול רם

התפילה נמשלה לסולם, "סולם התפילה". כשם שבסולם יש מדריגות שעל ידן יכול האדם לעלות ולהגיע למקום גבוה, כך גם על ידי התפילה. באופן כללי נחלקת התפילה לארבעה שלבים ומעלות. השלב הרביעי והגבוה ביותר נקרא "תפילת העמידה". בתפילה זו עומד האדם, תוך התבטלות מוחלטת לבורא העולם, כעבד העומד בפני אדונו.

מסיבה זו בזמן הגלות צריכה תפילה זו להיאמר בלחש, כסימן להתבטלות ולהתאחדות בין היהודי להקב"ה²⁰. תפילה בלחש מבטא את הביטול שאנו נמצאים בו בתפילת העמידה, עד שהאדם עצמו אינו שומע את קול תפילתו.

כ"ק אדמו"ר הזקן מוסיף ומסביר²¹: אכן, כך נוהגים אנו בזמן הזה, אך לעתיד לבוא תהיה אמירת שמונה עשרה בקול רם. זאת משום שעם ישראל יתעלה למדריגה גבוהה יותר, כך שגם כאשר יתפלל בקול רם לא יפריע הדבר להתבטלות להקב"ה. אדרבה, דווקא באופן זה תרומם התפילה את האדם לדרגה גבוהה יותר.

בתקופת הגאולה יתגלה האמת שכל המציאות כולה, גם האדם, נבראה על ידי הקב"ה, ואין שום דבר נפרד או מנותק מאלוקות. לכן, "מציאות האדם" ו"מציאות הבורא" הם דבר אחד ממש במהותם הפנימית. האדם יכיר וירגיש שהוא והקב"ה הם מציאות אחת.

זו הסיבה שלעתיד תהיה התפילה בקול רם. כי אז יתגלה שלב יותר עמוק בעבודת הביטול, שגם מציאות האדם עצמו הוא מציאות אחת עם הבורא. לא זו בלבד שהתפילה בקול רם לא יהיה סתירה לביטול, אלא שההיפך הוא הנכון: אמירת התפילה בקול יהיה ביטוי וגילוי של הביטול המוחלט שיתגלה אז²².

(20) זוהר שם. לקוטי שיחות חלק לה ע' 196.

(21) לקו"ת שה"ש ד"ה כי על כל כבוד בסופו, (מה, ב) ובתו"א סו"פ ויגש (מה, ב). לגבי נושא זה יש לציין גם אל המבואר בחסידות אודות "קול חתן וקול כלה" לעת"ל (ראה מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"א ע' רנט-רס. סה"מ תרל"ד ע' יז-יח (ושם ע' כג-כד) וש"נ).

(22) ע"פ לקוטי שיחות שם ע' 197. ראה ג"כ ימות המשיח בהלכה חלק א' ע' קנו ואילך. על השאלה באיזה תקופה זה יקרה, ראה קובץ הערות וביאורים (טורונטו) גליון מח ע' 36. הסברים שונים למה אז יהיה שמו"ע בקול רם, ראה קובץ חידושי תורה (באר שבע) גליון ג ע' 61. קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון שיח ע' ח.

מקור לכך שבימות המשיח נתפלל בקול רם, ניתן למצוא בדברי הזוהר²³ על הפ' וק"ד²⁴ "קול בְּרָמָה נְשָׁמָע": "דָּא הוּא עֲלָמָא דְאֵתִי" [לעתיד לבוא].

ברוך שם בקול רם

כיום אנו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בלחש²⁵.

מבואר בזוהר כי 'ברוך שם כבוד מלכותו', הוא תפילה שמבטא את הסוד של "ה' אחד ושמו אחד", אך כיום הוא נאמר בלחש ובסוד, ורק לעתיד יתגלה הדבר בגלוי²⁶.

יש כמה הסברים מדוע בזמן הגלות לא יכולים לומר 'ברוך שם' בקול רם:

א) קשר תמידי: תפילה זו מבטא הקשר התמידי שלנו עם הקב"ה (ש"לעולם ועד" הוא מברך ה'), לכן בזמן הזה שאנחנו שקועים מדי בגשמיות ובתענוגי העולם הזה ואי אפשר לנו להיות דבוקים תמיד (בגלוי) בה', אנו אומרים אותו בלחש. אבל לעתיד נוכל לאומרה בקול רם משום שאז יתבטל היצר הרע ולא יהיה בלבול מדברים גשמיים ותמיד נהיה דבוקים בה' בגלוי²⁷.

ב) מדריגת מלאכים: משה רבינו גנב תפילה זו מהמלאכים למעלה, לכן בזמן הזה אנו יראים מהם ואומרים אותו בלחש. אבל לעתיד נהיה דומים למלאכים ונאמר אותו בקול רם²⁸.

ג) ביטול: הרבי מסביר שהסיבה שנוכל לומר "ברוך שם" בקול רם בגאולה קשור רה למושג ה"ביטול". כלומר, אז נקבל את מלכותו ורצונו של הקב"ה ונמלא את כל המצוות בשלימות גמורה. דבר זה יקרה בגאולה, כשיתקיים היעוד "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ". במצב המושלם הזה, נוכל סוף סוף לגלות את הסוד ולומר "ברוך שם" בקול רם²⁹.

עוד בנושא ראה קובץ פלפולים מגדל דוד (י"ב-י"ג תמוז תשנ"ח) ע' 231.

(23) ח"א רי, א. ראה בתורת מנחם התועדויות תשמ"ו ח"ב ע' 269 ואילך.

(24) ירמ' לא, יד.

(25) פסחים נו, א.

(26) תרומה, דף קלד, א.

(27) עוללות אפרים, ח"ב מאמר רנז.

(28) חידושי אבר"ח לרבי אברהם אביש ריינהלד, תלמיד תלמידו של החת"ס, דרושים, דרוש מב.

(29) תורת מנחם התועדויות חלק יג ע' 154. ראה ג"כ 'סוד ישרים' (לראש השנה ויוה"כ, נדפס

בשנת תרס"ב) ע' 105.

ברכות

ביטול הברכות

הגמרא אומרת¹ שכל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש-ברוך-הוא וכנסת ישראל. יש אומרים² על-פי דברי הגמרא שדווקא בזמן הזה ('עולם הזה'), צריך להכיר ולברך לה' על כל טובה, לפי שקיימים אומות העולם שאומרים על הכל שבא מכוחם ('כוחי ועוצם ידי'), אבל לעתיד כשכולם יהיו בטלים להקב"ה ויכירו שהכל ניתן מהקב"ה, אז לא יצטרכו לברך על כל טובה.

שיטה זו שלעתיד לא נברך ברכות הנהנין כלל הוא חידוש גדול ביותר. גדולי הדור רות שעסקו בנושא במשך הדורות לא קיבלו שיטה זו להלכה.

ברכת המן

הרמ"ע מפאנו³ כותב⁴ שיברכו על המן השמור בצנצנת "המוציא לחם מן השמים".

אף שיש דעות שונות אם חייבים בברכת הנהנין על המן, זהו רק לגבי המן שירד

---

(1) ברכות לה, א-ב.

(2) ספר 'מי השילוח' לר' מרדכי יוסף ליינר לקוטי הש"ס מסכת ברכות (לה, א ד"ה אסור לאדם שיהנה מעולם הזה בלא ברכה). עיין ג"כ בספר 'ברכת אהרן' (ברכות מאמר פ"ה). ועי' גם בס' 'נפש חי' להגר"ר מרגליות או"ח סימן רד סעיף יג.

(3) רבינו מנחם עזריה מפאנו, מגדולי המקובלים באיטליה.

(4) ראה מאמרי הרמ"ע מפאנו, ירושלים תשס"ג (ח"ב) ע' שעא ("מאמר שבתות ה'" חלק ו). עיין בספר המאמרים מלוקט ח"א ע' רלט הערה 49, וראה ג"כ ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' צג, ובספר 'דרש חיה' ע' 167 ואילך.

בדור המדובר, אך לגבי ימות המשיח ברור שנצטרך לברך עליו לעתיד⁵.

אוכל מהאדמה

הגמרא אומרת שבימות המשיח האדמה תתחיל להצמיח בגדים מהודרים ואוכל מוכן כמו פת אפוייה (שנקרא 'גלוסקאות')⁶.

יש כמה שיטות איזו ברכה בדיוק נברך על הלחם היוצא מן הארץ בימות המשיח, אבל רוב הפוסקים סוברים שנברך עליהם "המוציא לחם מן הארץ", כמו על לחם רגיל⁷.

זהו הסיבה שנוסח הברכה הוא "המוציא" לחם מן הארץ ולא "מוציא" לחם מן הארץ, משום שהוספת ה"א משמע גם להבא, וזה מרמז על לעתיד לבוא שאז הקב"ה יוציא לחם ממש מן הארץ⁸.

ברכה אחרונה

הרבי התבטא פעם שאם יבוא משיח באמצע התוועדות וכולם ילכו עם הבית הכנסת והבית מדרש (770) לארץ ישראל, זה לא יהיה נחשב כהפסק (על כל פנים לכתחילה) לענין ברכה אחרונה על המזון שאכלו קודם⁹.

ראוי לציין שדווקא בתקופת הגאולה בסעודת לוייתן ושור הבר, יתקיים המצוה ד"ואכלת ושבעת וברכת" בתכלית השלימות¹⁰.

בהזדמנות נוספת הרבי אמר את הדברים הבאים¹¹: "ובקרוב ממש נזכה לברך "ברכה אחרונה" על הגלות. היינו שיוצאים מהגלות אל הגאולה האמיתית והשלימה, במהרה בימינו ממש. ועל הגלות מברכים "ברכה אחרונה": ברכה, כמו שכתוב¹²

(5) ס' בני יששכר' (מאמרי השבת מאמר ג).

(6) שבת ל, ב.

(7) ראה הנסמן בספר ימות המשיח בהלכה ח"ג ע' קפג ואילך. ועיין עוד בענין זה בהערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתרע"א ע' 20. שם גליון א'קלט ע' 11 הערה 16. ועוד.

(8) ב"ה על או"ח סי' קסז. עטרת זקנים (או"ח סימן קסז ס"ק ד). ספר מרגניתא דר' מאיר (להגר"מ שפירא) ברכות (לה, א). עיין ביגדיל תורה (כולל צמח אדק) חוברת כו ע' 13 שהובא ג"כ בשם כ"ק אדמו"ר הצי"צ. ועיין ערוך השלחן או"ח סי' קסז סעיף ח. ועוד.

(9) ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 99 הערה 104.

(10) תורת מנחם התוועדיות תש"נ ח"א ע' 220. ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 96.

(11) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ב ע' 874.

(12) ישעי' יב, א.

"אודך ה' כי אנפת בי גו", ו"ברכה אחרונה", כי זהו הגלות האחרון ולאחרי זה באה הגאולה האמיתית והשלימה שאין אחריה גלות".

ברכת המזון

הרבי מעלה שאלה האם יברכו ברכת המזון לעתיד לבוא, בתקופת תחיית המתים.

ידוע שבתורת החסידות¹³ מכריעים כדעת הרמב"ן¹⁴ שהכוונה בדברי חז"ל¹⁵ "עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה" היא על זמן תחיית המתים, שאז יהיה האדם בגוף גשמי, אך בכל זאת לא יצטרך לאכול ולשתות. כלומר למרות שהגוף יהיה שלם, מכיוון שהנשמה תתקיים מהגוף, ולכן הגוף יהיה שלם (כולל כל איברי העיכול), בכל זאת לא יצטרכו למזון גשמי של אכילה ושתייה.

לכן בתקופה הראשונה של ימות המשיח יהיה עדיין עניין של אכילה ושתייה גשמית, יחד עם ברכת המזון. אך השאלה היא לגבי התקופה השנייה לעתיד לבוא, כאשר כבר לא יהיה עניין של אכילה ושתייה גשמית, לא ברור כיצד יתקיים מצות ברכת המזון¹⁶.

ברכת התורה

הרבי אומר חידוש מעניין לגבי ברכת התורה על התורה החדשה שתתגלה לעתיד לבוא. הרבי מסביר שלמרות שכבר בירכו ברכת התורה בהתחלת היום, מסתבר שלפני לימוד התורה החדשה שתצא ישירות מהקב"ה או על ידי משיח צדקנו, יצטרכו לברך שוב ברכת התורה.

אפשר ללמוד זאת בקל וחומר מברכת התורה שמברכים שוב כשעולים עליה לתורה במנחה, למרות שכבר בירכו בעליה לתורה בשחרית וברכת התורה בהתחלת היום. ובוודאי שכך יהיה כאשר מדובר בחידוש של תורה חדשה.

הרבי מוסיף שמכיוון שרצונו של הקב"ה הוא שלימוד התורה של בני ישראל יהיה בשלימות הכוללת גם ברכת התורה לפני הלימוד, בוודאי שיהיה מספיק זמן לברך ברכת התורה לפני תחילת לימוד התורה החדשה, משום שאז יודיעו בהודעה מיוחדת

---

13) ספר המאמרים תק"ע עמ' כו. דרך מצוותיך מצות ציצית פ"א (יד, ב). נתבאר לעיל בפרק על שחר הגוף בתחיית המתים.

14) שער הגמול בסופו.

15) ברכות יז, א.

16) תורת מנחם התועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1561.

מראש שעומדים ללמוד תורה חדשה.

דבר דומה קרה במתן תורה, שהקב"ה המתין שבני ישראל יקדימו באמירת "נעשה" לפני "נשמע", ורק אז נתן להם את התורה.

הרבי מסיים: "ובפשטות - שתיכף ומיד בא דוד מלכא משיחא, "הנה זה בא", שכבר בא, אלא צריך להיכנס בתוך הקהל כאן, באופן ד"מראה באצבעו ואומר זה" - ומכריז שיכולים לברך ברכת התורה על ה"תורה חדשה מאתי תצא" שהולכים ללמוד מהקב"ה תיכף ומיד ממש"¹⁷.

שהחיינו

לעתיד לבוא יברכו שהחיינו על אכילת הפסח שני. גם הכהן שיקריב הפסח יברך שהחיינו על ההקרבה¹⁸.

(17) תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 289-290.

(18) מדברי הרב הראשי, הרה"ג מרדכי אליהו ז"ל בעת ביקור הרבנים בשנת תשמ"ט (ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742). וראה גם בס' ברכת השיר והשבח מהדורא תניינא, ע' שמב ואילך. במקומות שונים הרבי מבאר שיש עוד דברים שנאמר ברכת שהחיינו עליהם. ראה לדוגמה שם תש"נ ח"ג ע' 391.

ברכות על הגאולה

מבואר בספרים שבעת ראיית מלך המשיח יברכו ארבע ברכות: (א) ברכת חכם הרזים. (ב) ברכת שחלק מחכמתו ליראיו. (ג) ברכת שחלק מכבודו ליראיו. (ד) ברכת שהחיינו¹.

בפרק זה נבאר על פי דברי הראשונים והאחרונים, ובפרט על פי דברי הרבי, האם אכן יש לברך את כל ארבע הברכות הללו בעת התגלות המשיח, ומתי הוא הזמן המתיאם לברך כל אחת מהברכות.

חשוב לציין שוב², שמטרת הדברים אינו להכריע הלכה למעשה, אלא לבאר נקודות עיקריות בנוגע לסוגיה זו.

חכם הרזים

ברכת "חכם הרזים" מברכים בעת התאספות גדולה של שש מאות אלף יהודים ביחד. וכדברי הגמרא³: "הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים". בספר שאלות ותשובות 'מנחת שלמה' כותב שיברכו ברכה זו בעת התגלות "כי בודאי יהיה שם ששים רבוא ישראל וכהנה וכהנה עד אין מספר"⁴.

לדעת הרמב"ם, בחוץ לארץ ישראל לא מברכים ברכת חכם הרזים על שש מאות אלף יהודים, אלא רק בארץ ישראל⁵.

---

(1) ארבעת הברכות הובאו בשו"ת מנחת שלמה קמא (להרה"ג ר' שלמה זלמן אויערבאך) ס' צא אות כז. ראה ג"כ ימות המשיח בהלכה ח"א ע' מ ואילך. שם ע' מד ואילך. שם ע' שיד.
(2) ראה ב'פתח דבר'.
(3) ברכות נח, א. ופירש"י שם: "חכם הרזים - היודע מה שבלב כל אלו".
(4) מנח"ש שם.
(5) הלכות ברכות פ"י הי"א וכו"מ שם.

הרבי הולך לפי שיטת הרמב"ם וכפי שאמר⁶: "ויהי רצון שבקרוב ממש יזכה כל הציבור דבני ישראל להיות בארץ הקודש - שדוקא שם שייך אמייתית ענין הציבור, כידוע שאין אוכלוסא בבבל⁷. וכאשר כל הציבור דבני ישראל יהיו בארץ ישראל - יברכו ברכת חכם הרזים, כמאמר רז"ל: "הרואה אוכלוסי ישראל (חיל גדול של ששים ריבוא. רש"י) אומר ברוך חכם הרזים".

עם זאת, אם המשיח יתגלה בחוץ לארץ⁸, יתכן שגם לדעת הרמב"ם⁹ יש לברך, אפילו בלי שישים ריבוא מישראל. כי הגמרא מספרת¹⁰ שפעם פגשו רב פפא ורב הונא את רב חנינא בנו של רב איקא, ובירכו עליו שתי ברכות: שהחיינו כדין חבר שלא ראו אותו שלושים יום, וברכת שחלק מחכמתו ליראיו. אך רב חנינא בנו של רב איקא בירך עליהם גם ברכת חכם הרזים, כי בעיניו הם היו כששים ריבוא מישראל בגלל גודל חכמתם. מכאן רואים שאפשר לברך חכם הרזים על חכם מופלג¹¹.

כיום אי אפשר לברך ברכה זו על שום אדם, כי בזמן הזה אין מישהו שראוי שיברכו עליו ברכה כזו¹². אבל יתכן שנוכל לברך ברכה זו על מלך המשיח שעתיד להיות חכם יותר משלמה המלך¹³.

שחלק מחכמתו

בספר שו"ת פעולת צדיק¹⁴ מביא בשם הרב שלמה אלגאזי, שמי שמברך ברכת "חכם הרזים" אינו יכול לברך גם "שחלק מחכמתו ליראיו", מכיוון שברכת "שחלק

(6) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ב ע' 745.

(7) ברכות נה, א.

(8) ראה ספר השיחות תשנ"ב ח"ב ע' 468 ואילך.

(9) בכס"מ (שם) והב"י (הובא לקמן) באופן הא' מבאר לשיטת הרמב"ם שלא ניתן לברך בחו"ל ברכה זו על חכם מופלא. אך ראה צל"ח (ברכות נח, א) שמצד הדין (גם לשיטת הרמב"ם) ניתן לברך על חכם גדול ברכה זו. ולדעת דברי חמודות (לבעל התוס' יו"ט) הרמב"ם השמיט הלכה זו מפני שלא מצוי חכם כזה בדורותינו.

(10) ברכות נח, ב.

(11) ראה ב"י או"ח סימן רכד ד"ה ואם רואה. בביאור טעם הדבר ראה צל"ח שם, ובדומה לכך בבית הבחירה למאירי שם וכ"כ הכלבו סימן פז, ועוד. ספר 'ויזרח אור' ע' ד ואילך.

(12) ראה בטור (או"ח סי' רכד) ובשיטה מקובצת ברכות שם. וראה חיי אדם (ח"א כלל סג ס"ח).

הלכות קטנות לר' יעקב חגיז (ח"א סימן רי). ועוד.

(13) רמב"ם הלכות תשובה פ"ט ה"ב. להעיר מהקדמת המלקט לספר התניא וראה ג"כ שערי

תשובה לאדמו"ר א ד"ה פדה בשלום פי"ב. ועיין עוד בספר "פרי צדיק" (לר' צדוק הכהן מלובלין), שמות פ' שקלים.

(14) לר' יחיא בן יוסף צאלא (מהר"ץ) מצנעא. ח"ב סי' רמו.

מחכמתו" כבר נכללת בברכת "חכם הרזים" ולכן זו תהיה ברכה לבטלה.

אבל החיד"א חולק על כך וסובר שאפשר לברך גם "חכם הרזים" וגם "שחלק מחכמתו", ואין זה ברכה לבטלה מכיוון ששתי הברכות הן על שני עניינים שונים¹⁵.

ונמצא שמכיוון שמברכים "חכם הרזים" (על ששים ריבוא או על חכמתו של משיח), יש כאן ספק לגבי האפשרות לברך גם "שחלק מחכמתו" (על פי המחלוקת בין הרב שלמה אלגאזי לחיד"א).

שחלק מכבודו ליראיו

על ראיית מלכי ישראל תיקנו חז"ל לברך "שחלק מכבודו ליראיו"¹⁶. לכן, ייתכן שגם כאשר יראו את מלך המשיח, יברכו ברכה זו, שהרי הוא יהיה מלך.

עם זאת, יש דיון בין הפוסקים האם אפשר לכלול ביחד בברכה אחת את ברכת "שחלק מכבודו ליראיו" עם ברכת "שחלק מחכמתו", או שצריך לברך כל ברכה בפני עצמה (כשם שאי אפשר לברך בקיצור: "בורא מיני מזונות ופרי העץ")¹⁷.

לפיכך לגבי מלך המשיח שייתכן שיברכו עליו הן "שחלק מחכמתו" והן "שחלק מכבודו", יש מחלוקת האם לברך שתיהן יחד או כל אחת בנפרד¹⁸.

ראוי לציין שלפי ביאורו של הרבי בנושא¹⁹, נראה שנברך ברכות אלו ביחד כברכה אחת. הסיבה לכך היא, כי חכמתו ("נשיא") ומלכותו של מלך המשיח יחד הם חלק בלתי נפרד ממהותו. בעבר היה הנשיא והמלך שני אנשים שונים, אך החידוש המיוחד במלך המשיח הוא ששני תפקידים אלו כלולים בעצם מהותו.

ממילא ברור שיהיה אפשרי לברך: "ברוך שחלק מחכמתו ומכבודו ליראיו", מכיוון ששני עניינים אלה הם חלק חשוב ויסודי ממציאיות אחת²⁰.

15 דברים אחדים, דרוש יג (סב, ב). להעיר ג"כ מיומן יום א', ד' שבט תשי"י (שיחות קודש תשי"י (הוצאה חדשה) ע' 183).

16 ברכות נח, א.

17 ראה דברי הרש"ה במנח"ש, וכבר נסתפק בזה בעל האמרי אמת מגור במכתבי תורה מכתב עז. עיין מנח"ש שם שהגרש"ז אויערבאך כתב שאין לכלול שניהם ביחד (וראה ג"כ ב'תשובה מאהבה' ח"ב סימן רלז).

18 ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתשעג ע' 8 ואילך.

19 לקוטי שיחות חלק לה ע' 206-210.

20 ראה בספר 'הרב אשכנזי' ח"ב ע' 658.

שהחיינו

הסיבה לברכת "שהחיינו" שיברכו בעת הגאולה היא על השמחה בראיית פני המשיח²¹. הדברים מבוססים על ההלכה²²: "הרואה את חבריו החביב עליו הרבה, ושמחה ונהנה בראייתו, אם לא ראהו זה שלשים יום יברך שהחיינו". וכל שכן שיברכו ברכה זו על מלך המשיח, בגלל השמחה הגדולה בראיית פניו.

וכדברי הרבי²³: "ועוד והוא העיקר - שתיכף ומיד נזכה לברך "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" על הגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, כפי שמסתבר בפשטות שכאשר יראו את משיח צדקנו בפעם הראשונה יצטרכו לברך שהחיינו, במכל שכן וקל וחומר מברכת שהחיינו על ראיית חבריו שלא ראהו אפילו שלושים יום".

בספר שאלות ותשובות לב חיים (לר' חיים פלאג'י)²⁴ מביא סיבה נוספת לומר שהחיינו, והוא מפני שאז יקבע יום הגאולה ליום טוב²⁵: "ונראה דמברכים . . גם ברכת שהחיינו כי זכינו לזמן הזה, כי בודאי אנחנו קובעים יום הגאולה ליום טוב גמור ולקדש בו בקדושת היום, וכן לומר שהחיינו, וכן שמעתי שכן דעת מורנו הרב כנסת הגדולה ז"ל, לומר כי יום הגאולה הוא יום טוב גמור ולקדש עליו ובכלל קידוש היום הוא לומר גם כן זמן".

עוד ברכות שנברך

נוסף על הברכות שיאמרו בעת ראיית פני משיח צדקנו, יש עוד שלוש ברכות שנברך בתקופת הגאולה והיציאה מהגלות²⁶:

-
- (1) ראה ספר השיחות תנשא"א ח"ב ע' 503 הערה 134: "שמחה הנרגשת בלב - דוקא על דבר שישנו בפועל עתה". ועיין ג"כ בספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 96.
- (2) סדר ברה"נ לאדה"ז פ"ב הי"א. וראה רמב"ם הלכות ברכות פ"י ה"ב, שו"ע או"ח הלכות ברכת הפירות ס' רכה.
- (3) תורת מנחם התוועדויות תשמ"ט ח"א ע' 207. עיין עוד בשו"ת עטרת פז או"ח ח"א, הערות ס"ז טו.
- (4) ח"ב סימן מב.
- (5) אך אין זה בהכרח קשור לברכות שנברך בעת ראיית פני מלך המשיח, אלא לקביעות יום הגאולה בתור יו"ט. ולהעיר מספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742 (שם מבואר על שהחיינו בהמשך לענין הניסים ונפלאות). ועיין ג"כ בלקוטי שיחות חלק יא ע' 50, תורת מנחם התוועדויות תשמ"ח ח"ב ע' 603 ובאגרות קודש חלק טז ע' שכא (על ברכת שהחיינו בגאולה מדין פדיון הבן ע"י האב (הקב"ה)).
- (26) ראה ספר 'זירח אור' ריש סימן א.

א) ברכת גאל ישראל. בשו"ת לב חיים (לר' חיים פלאג'י)²⁷ הוא כותב: "ונראה דמ' ברכים ברכת גואל ישראל אשר גאלנו מגלות המר הזה". הוא מסביר שכשם שתיקנו ברכה זו בסוף ההגדה על הגאולה ממצרים, כך תהיה ברכה זו גם "בגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן".

ב) הטוב והמטיב. הגאולה היא טובה כללית לכל בני ישראל, כמו שרואים גם בנוסח התפילות לגאולה שהם בעיקר תפילות כלליות לכל ישראל על בניין ירושלים ובית המקדש.

לכן על פי דברי כ"ק אדמו"ר הזקן²⁸ על מהות ברכת הטוב והמטיב, הרי שבש' מיעת הבשורה על הגאולה, יש לברך "הטוב והמטיב" כברכת הודאה על טובה זו של גאולת כל ישראל יחד²⁹.

ג) ברכה על הנפלאות.³⁰ לעתיד לבוא שנראה את הנפלאות והניסים בגלוי, נברך על נפלאות אלו³¹.

---

(27) ח"ב סימן מב.

(28) ראה 'לוח ברכת הנהנין' פרק יא הלכה כג.

(29) ימות המשיח בהלכה ח"א ע' מג.

(30) ראה ברכות נד, ב. אנציקלופדיה תלמודית ערך ברכות הודאה (ע' שטז ואילך).

(31) ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742 (עיי"ש שאולי יצטרכו לברך ברכת שהחיינו בקשר לכך).

לעילוי נשמת
הרב שמועון בן חנניה ע"ה
גלב"ע יד אייר תשפ"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

אברהם שלמה בן סולטנה
סימי שמחה בת עישה חיה
שמחה בת שוליקה
רפאל מנחם בן שמחה
ענת בת סימי שמחה
יהודה אלחנן בן ענת
ליאם דוד בן שירה מלכה
ערן עידן אשר בן שירה מלכה
נתנאל לוי חיים בן ענת
ראכל בת חנה
טליה רבקה בת ראכל
נועם משה בן ראכל
ישראל אברהם בן ענת
אורית חן בת כמין כרמית
לחיים טובים וארוכים
בריאים ושמחים

לעילוי נשמת

הבחור התמים

מיכאל ע"ה בן יבדלחט"א

הרה"ח ר' יהודה ליב שליט"א

ראסקין

הוקדש ע"י:

לזכרון נשמת

מרת אלישבע ע"ה
בת הרה"ח הרה"ת חיים הלוי ע"ה
פיקרסקי

שלוחה בבאגאטא קאלאמביא
הצטיינה כדוגמא חי' בהליכותיה והנהגותיה
והשפיעה רבות מתוך אמת ותוקף פנימי

נפטרה ט"ו סיון
שנת ה' תהא שנת פלאות בכל
ליצירה

ת.ג.צ.ב.ה.

לע"נ

הרה"ח הרה"ג

ר' מיכאל עקיבא גרשון
בן רפאל מנחם נחום ז"ל
וגנר

מייסד וראש ישיבת ליובאוויטש
- אהלי מ"מ - טאראנטא,
במשך למעלה מחצי יובל שנים

מסור בלב ונפש להצלחת תלמידיו התמימים
- בגשמיות וברוחניות גם יחד, בלימוד נלה ונסתר
ובפרט בדרכי החסידות והצפי' להנאולה.
הראנו איך לחיות בפועל עם הרבי,
אין עוד מלבדו, ואמת הוי' לעולם בפשטות
נפטר ביום י"ז אייר, ל"ב לעומר תשפ"ג

יה"ר שתיתכף ומיד יקוים היעוד
הקיצו ורגנו שוכני עפר
בהתגלות נשיאנו מלכינו משיחנו נאו!

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' אברהם ברוך

בן הרה"ח הרה"ת ר' דובער ע"ה

יוניק

מקושר לב"ק אדמו"ר נשיא דורנו

וזכה לשמשו

גלב"ע עש"ק פ' כי תשא בעלות המנחה

י"ט אדר ה'תשע"ז

נדפס ע"י חתנו ובתו

הרה"ח הרה"ת

ר' שניאור זלמן יצחק הכהן

וזוג' מרת אלטא שרה

וילדיהם שיחיו

כהן

לע"נ

הרה"ג הרה"ח

ר' ישעי' זוסיא בן

ר' אברהם דוד ע"ה ווילהעלם

מראש תומכי החידון גאולה ומשיח
שימש כאחד משופטי החידון בפעם הראשונה
בשנת ה'תשפ"א

לזכות

חיה מושקא בת נעטל תי'

לרפואה שלימה וקרובה

לזכות

הרה"ת ר' ירחמיאל וזוגתו מרת רבקה לאה

ולזכות יוצאי חלציהם

הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת שרה עטא

בנותיהם מרים וחנה

מרת חנה העניא ובעלה הרה"ת ר' יעקב אליהו

בנם ובתם בצלאל יהודה ואריא שיחיו אנדרוסיער

מרת אסתר ברכה ובעלה הרה"ת ר' מנחם מענדל

בנם שמואל בצלאל שיחיו לייטער

מרת מושקא ובעלה הרה"ת ר' נחום מאיר

בנם שלמה ארי' שיחיו רייבין

פריידא מרים, אלישבע ושלמה שמואל ארי'

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריאות

יעקבסאהן

לזכות

החייל בצבאות ה'

מנחם מענדל הכהן שיחי' טייטלבוים

שיגדל להיות חסיד, ירא שמים ולמדן

ויזכה לקבל פני משיח צדקנו

תיכף ומיד ממש